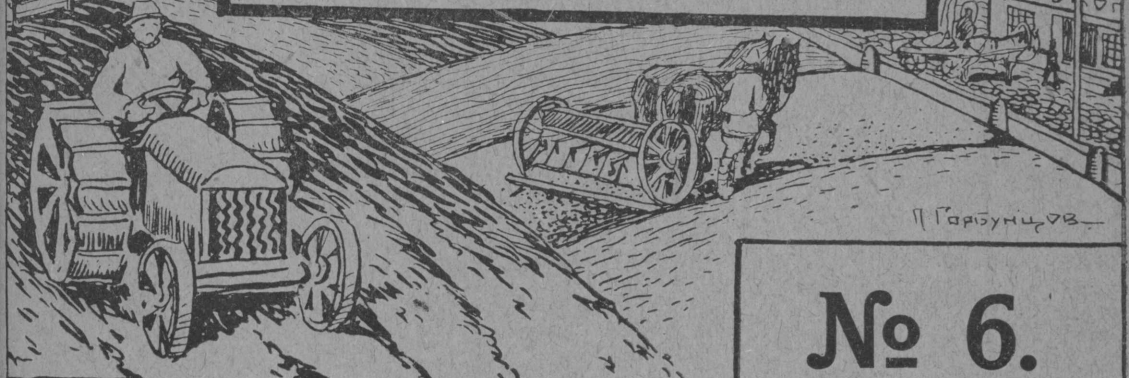

УШУН

ТЫЛЧЭ ЙЭДА ЛЭКШЭ СЫЛНЭ МУТАН ЖУРНАЛ

Эй, кынага, кынагажат,
Чылажымат тый кэртат:
Кэжэ тыйым лудалэш,
Пыл помышым раш ужэш.
Мландэ көргыш ушыж дэн
Пурэн лэктэш шоналдэн.
Йумыш күза чонэшта,
Шудо дэнэ мутлана:

Горбунов

№ 6.

1929 ий, МАЙ.

Вуйлымаш.

№№	Вэлыж
1. Борисов И. Сылнэ мутан литэратур	2
2. Чавайн, Кргори Сэргэйын илышыжэ.	5
3. С. Чавайн. Ото (почэла мут).	—
4. „ Кэгэж йүд (п. м.)	6
5. „ Шэмэр пайрэм (п. м.).	—
6. Н. Мухинын илышыжэ	7
7. Н. Мухин. У мур (п. м.).	8
8. Шабдар. Осыпын илышыжэ	9
9. Шабдар О. Рэволютсо (п. м.)	10
10. „ Танэмлан (п. м.).	11
11. Иванов, М. М—ын илышыжэ.	12
12. Иванов М. М. Пөрвый май (поч. мут)	13
13. Шкэтан М. Ёчашымэ (ойлымаш)	14
14. С. Эчан. Окмак (пизэ)	16
15. Д. Ф. Орай Оли дэн Пали	27
16. Митьурин-Йатман. Кө винамат (ойл.)	28
17. Смирнов Каврлан илышыжэ	30
18. Смирнов К. Тулык Йэмит (ойл.)	—
19. Митьурин-Йатман. Пэлкид Онтось (ойл.)	33
20. Йогор Сэмон. Комсомол мур	36
21. Мушкинский Васлий. У муро	—
22. Китнэмарийн. Лумэгож (ойл.)	37
23. С. Тойшэв. Шонго кож (п. м.)	42
24. Мушкинский Васлий. Кугэчэ йүд (ойл.)	43
25. Голупсов Миклаэ. Мыскара	44
26. И. Артемьев. Когэчэ анцёл пост (ойл.)	45
27. Тэдэси. Тэйшман шайлана (п. м.)	46
28. Муро-влак	47
29. Тыныш. Сылнэ мут тэргымаш (критик)	48
30. Задач мумаш	—

Мар. ж.
1-1

У-11

Путынь тўньасэ шэмэр, иктыш ушно!

У В И Й

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН
ЖУРНАЛ.

Гос. Публичн. Б-ка
1929.
Об. экз. Лп

№ 6

1929 ий МАЙ

№ 6

Сылнэ мутан литэратур.

Рэспублик Ушэмыштэ кажнэ ийын майын 5-жэ Савыш Кэчым*) эрта-рат. Кнага, газэт, журнал савыктымашым Совет власть пэш күлэш пашалан шотла. Тудо пашан шотшо кэрнакак пэш кугу. Садлан Октябрэ рэволютсо годым, буржуй властым сұмырымэк, Совет власть эн пёрвой кэчылаштак кнага савыктымэ вэрым—типограф-влакым шкэ кидышкыжэ нальэ.

Рэволютсо паша нэргэн калыкым ыглараш кнага полша, рэволютсо пашашкат уша. Кнага лукмо пашам Совет власть Октябр рэволютсо годы-мак шкэ кидышкыжэ ок нал ыльэ гын, рэволютсо паша виктараш куштул-гак огэш лий ыльэ.

Кугыжа годым кнага лукмо паша капиталист кидыштэ ыльэ. Садлан ту-нам кнагашкыжат буржуйлан кэлшымым гына савыктэныт. Крэсаньык дэн пашазылан лукмо кнагажат вуй аныртараш гына полшэн.

Шэмэр кидышкэ власть вэрэштмэкэ кнагажат эртак шэмэр калык вуй почаш, волгалтараш йёршö гына савыкталтэш. Совет власть годым лукмо кнага гына кугыжа годсо властын осалжым раш ончыктэн пуыш, рэволютсо пашаштэ мом ыштышашым виктарэн шогыш. Кызытат кнага нэмнан озан-лык виктармэ пашаштэ, моло шотыштат пэш кугун полша. Кнаган күлэшыжэ нигунамат огэш изэм, ийын кушкэш. В. И. Ленин тыгэ тунуктэн кодэн: „Ту-нэмза, тунэмза, тунэмза!“ – манын. Тыжэчынат кнаган күлэшыжэ пэш палэ. Мэмнан поэтна Чавайн 1910 ийштэ тыгэ возэн: „Ой, кнага, кнага, чылажы-мат тый кэртат. Садлан тыйым чыланат пэш пагалат, йёратат“.

Кнага түрлö лийэш. Мэ тыштэ сылнэ мутан кнага нэргэн гына куты-рэн налына. Мэмнан сылнэ литэратурланна вийнаш рэволютсо дэч вара гына йөн лийэ. Тулэч ожно пашана пэш томам улмаш.

1907 ий дэч ожно марла йылмэ дэн эртак „Йумын закон“ манмэ күл-тымаш кнагам гына луктэдэныт. Илыш шотышто, сзанлык шотышто күлэш кнага лукташ эрык лийын огыл. 1907 ий гыч тўнгалын гына 1913 ий маркэ марла калэндар лукташ йөн лийын. Түрлö возымаш коклаштэ, калэндарыштэ сылнэ мутан сэрымашат пурэн: мур, тушто, тошто йын мут, йомак. Тулэч ожно марий калыкын сылнэ мутшо кнагам ужын огыл, иктэ дэч вэсылан йылмэ дэн ойлымо дэн гына калык коклашкэ шарлэн.

Марий коклаштэ ышкэ гыч сылнэ мутан сэрымашым эн ончыч Чавайн, С. Г. возаш тўнгалын. Рэволютсо дэч ожнысо сылнэ мутан сэримашыжэ ты-гай савыкталтын: „Йумо дэч йу патыр“ (1908 ий, йанвар), „Ужара“ (1909 ий), „Ой, кнага, кнага“, „Марий патыр-шамыч“ (1910 ий).

*) Савыш Кэчэ—День Печати.

Каласымә сылнә мутан сәрымаш-влак марий календареш савыктымә ыльыч. Тулеч посна Чавайн возымо сылнә мутан посна кнага лэктын ыльә. Кнаган лүмжә „Марий калыкын тошто годсо илышыжә“. Кнага 32 вэлыжан. Озан оласә типографыштә 1908 ийштә савыктымә. Кнагашкә тыгай возымаш пуртымә: „Чодраштә“ (ойлымаш), „Кугэзә-кочай“ (почэла мут), „Йыланда“ (ойл.), „Кугу йыг“ (п. м.), „Төшто йомак“ (п. м.). Марийын тидә ән пөр-вой ләкшә сылнә мутан кнагажә.

Садә ийлаштак марий календареш савыкталтын: „Увэран кува“ (Эвай-ын), „Иырыс дән шыл“, „Пойан вэнә“ „Цыштә“, (Ўпы-мари), „Элнәт пүнчәр“ (Коркан курык марий), „Кабан йәр“ (Сайын).

1913 ий дәч вара рэволютсо маркә марийын сылнә литератур ләкма-шыжә күрлын. Марий писачыл-влак—Чавайн дән Мухин, Н. С. сылнә мутан сәрымашым тудо жапыштә возән улыт гынат, савыкташыжә йән лийын огул. Волгыдыш ләкдә, пәтырнән кийшә марийын сылнә мутлан калык коклаш шар-лаш Октябрәс рэволютсо дәч вара гына йән лийә.

Рэволютсо лиймәк возышо-влак пөрвой ийлаштак йатыр ләктәдышт. Марий драм, койдарчык, почэла-мут, ойлымаш ийын шочаш тўнальыч. Марий поэт коклаштә сылнә мут возымашым утларакшә Чавайн, С. Г., Мухин, Н. С., Шабдар О., Шкәтан адак Иванов, М. М. виктарышт. Нинә поэт-влакым пўтынь марий калык шинча, возымыштым школышто тунәмшә йоча-влак иктә кодтә лудыт, тунәмыт.

Чавайн, С. Г., кодшо ийлаштә, утларакшә тэатырыштә ончыкташ йөршә драмым, койдарчыкым возән. Тидә шотышто пашажә сайын вийнән шуын. Йошкар-Олаштат, йаллаштат кызытрак утларакшә Чавайн возымо пи-әшым шындылыт. Чавайн марийын драматургшо, манаш лийәш. Почэла-мут дән ойлымашымаг тудо йатыр возән.

Мухин, Н. С., утларакшә почэла-мут возымо дән поэт лўмым налын. Тәний тудын почэла-мут-влакшә ик кнагаш савыкталтын. Чылажә 124 почэ-ла-мут пурән. Йандар, куштулго йылмә дән возымо, лудаш, ыглаш кавыльә.

Шабдар Осыпат почэла-мут возымо дән поэт коклаш пурән. Ту-дын почэла-мут-влакшат тәний ик кнагаш савыкталтын. Чылажә 43 почэла-мут пурән. Шабдарын поэзийштә шүмәш пәрнышә, кумыл тодылтышо илыш-кой-ыш утларакшә ончыктымә. Садлан Шабдаровым марийын лирикшә, манаш лийәш.

Шкәтан альә маркә утларакшә ойлымашым, шагал годым пиәсым во-зән. Тудын ойлымаш влакшә тәний вәс пачаш савыкталтыт. Марий калык Шкәтанын возымым йөрәтән лудәш.

Иванов М. М. ырвэзә поэт, комсомолышто шога, тәний гына Йош-кар-оласә Пәдтәкникумым пытаршашлык. Тудо кызыт маркә эртак почэла-му-тыл возән. Почэла-мут-влакшә тәний посна кнагашкә савыкталтыт.

Ончыкыжәт мәннан сылнә литературлан вийнаш йән уло, корно йонго. Тидә шотышто „У вий“ журнал пәш полшышашлык.

Тәнийсә йанвар гыч тўнагын кызыт маркә „У вий“ журналыш 220 йыг возән шогат. Тудо шотышто 43 йыгын возымышт журналыш савык-талтын.

У гыч лийшашлык писачыл-влак палэ лийаш тўғалын улыт: Митьурин Йатман, Китнымарин, Лэбэдэв А. П., Алэксэйев И., Элнэт С., Шибулат. Адак ик пионьэр Мачви-Саньук чўчкыдын воза; тудат ончыкыжо вийнышашлык.

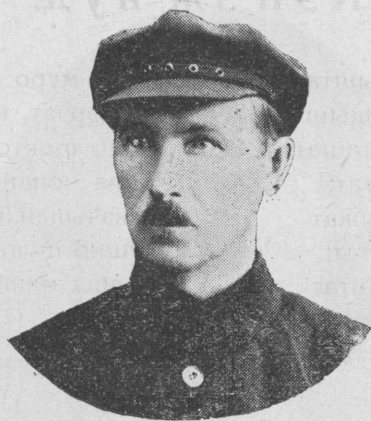
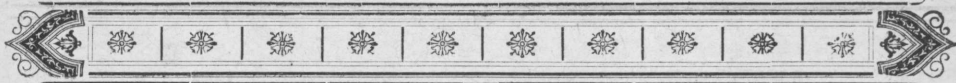
Каласымэ писачыл-влаклан кызытэш утларак тунэмаш, кнага лудаш тб-чашышт кўлэш.

Ончыкыжо писачыл-влак погынымаш ышташ шоньымо уло. Литэратур пашалан тунэмаш посна курс альэ студий почмо нэргэнат шовалташ уто огыл. Тэорийым тунэмдэ сьлнэ литэратурым кўлэш сэмьн виктараш йбсб.

И. Борисов.

Кыльтин-кыльтин кўслэжэ;
Кукшо кожын онажэ,
Йорга шорыкын шолыжо;
Мотор качын парньажэ...

Чавайн, Кргори Сэргэй.

Чавайн, К. С. 1888 ийын сэнтабрын 24-жэ (тошто стил дэнэ) шочын. Шочмо вэржэ—Марий Кундэм, Морко кантон, Изи-Корамас йал. Ачажэ-аважэ, кнага шинчдымэ улыт гынат, ышкэ ик эргыштым тунэмаш колтэныт. 1902 ийыштэ йалысэ школышто тунэм лэкмэкэ, Унчысо 2 кл. школыш (35 мэнгэ коклаш) тунэмаш кайыш. 1904 ийыштэ Озангысэ (учитэллан тунэммэ) сэминарыш пурыш. Сэминарын 1-бй классыштыжэ тунэммыжэ годым почэла мутым возаш тунгалын. 1908 ийлан лэкшэ марла кальэндарыштэ „Йумо дэчын йу патыр“ лүман почэла мутшо пэчэтлалтэ. 1908 ийын май тылчыштэ Чавайн возымо „Мари калыкын тошты годсы ылышыжы“ лүман изи книшка озангэш пэчэтлалт лэктэ. Тидэ книшкаштэ кум почэла мут: „Мый тыланда лудэлшэ...“, „Кугээ кочай“, „Кугу йын“, кок ойлымаш: „Чодыраштэ“, „Йы л а н д а“ ик йомак пэчэтлалтыныт (йомакшын мучашыжэ укэ). Тидэ книшкам марий сылнэ мутан литературын тунгалтышыжлан шотлаш вэрэштэш. Тит дэч ончыч марий сылнэ мутан посна кнага ныгунамат савыкталдын огыл.

1909 ийлан лэкшэ марла кальэндарыштэ „Ужара“ лүман п. м. лэктэ, 1910 ийлан лэкшэ калэндарыштэ—„Патыр-шамыч“. Тылэч вара рэволютсий маркэ Чавайн возымо нигуштат ыш кой. 1917 ийын август тылчыштэ „Ужара“ газзтын 1 №-жо „Эрык Эр“ п. м. лэктэ, Тулэч вара газэтлаштэ, поснат Чавайн возымо йатыр почэла муг, ойлымаш, пьэс лэктэдыш. Нунын коклаштэ калык йоратымэ — Йыланда, Йамблат Күвэр, Окавий, Мүкш отар (пьэс), Октабр (поэм), т. м. улыт.

О Т О.

Ик тымык ото уло мэмнан элыштэ,
 Шога тудо ото кугу йэр сэрыштэ.
 Тушто ладыра дэч ладыра пушэнгэ кушкэш,
 Тушто мотор дэч мотор саска шочэш.
 Тушто уजार лышташ лонгаштэ шүшпык мура,
 Тудо ото гыч йэрышкэ йандар памаш йога.
 Тудо отым мый йоратэм,
 Тушто пушэнгэ рушым мый вурсэм.

2/ХП—1905 ий.

Кэнэж йүд.

Тымык - тымык пылыштат,
Тымык - тымык мландыштат:
Огэш лүшкалт лышташат
Ик пушэнгэ вуйыштат;
Огэш ызгалд мүкшыжат
Ик пэлэдыш вуйыштат;
Тымык вүдым йэрыштат
Ок тарватэ ик колат;
Шыгыр чашкэр лонгаштат

Огэш муру кайыкшат.
Ик вэрэат, нигуштат
Огэш шокто йынг йүкат.
Чыла чонан шып малат...
У кэчылан вим погат.
Күшнө шүдыр-влак йолгат,
Малшэ мландым шып ончат.

1908 ий.

Шэмэр пайрэм.

Урэм мучко йынг рүжга,
Йошкар тистэ пэш лыйга,
Мурмо йүкат шэргылтэш,
Музык йүкшат йытмыжэш...

„Шурно лэктыш кугэмдаш,
Күлэш сату шукэмдаш,
Йолташ-шамыч, она чакнэ,
Энгэк мэмнам ынжэ вангэ!..“

Иктэ-вэсэ кутырат
Ваш-ваш кыдыштым кучат.
Пэнгыдэ ой—калык мут
Шокта тачэ кэчэ гут...

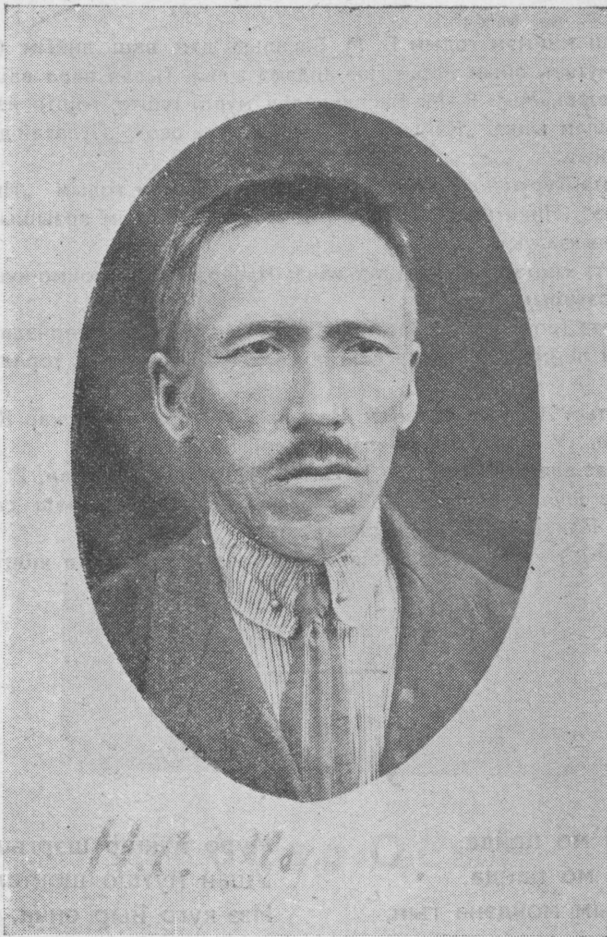
Мэмнан элна пэш кумда,
Писэ лийжэ кыд-йолда,—
Эрык элнам аралаш
Штикын вуйжым шумалшаш!

Шэмэр калык—паша калык,
Шочэш ындэ у сандалык:
Шэмэр армий—у тўшка,
Колам мыйэ, чот лўшка...

Толэш тўнбан у озажэ,
Йалт коранжэ капиталжэ.
У озымна ужарга,
У илышна йошкарга...

Эй, шүмбэлэм, марий эл!
Тый ит малэ, тый кыньэл!
Ончал йырэт, пагыт сай,
Лүддэ ончык ындэ кай!...

30/IV 1929 ий,

Мухин, Н. С.

Мый 1890 ий, нойабрын 25-жэ шочынам. Шочмо вэрэм—Марий кундэм, Морко кантон, Олык-йал.

Ачий Озан сэминарым тунэм пытаршэ учичыл-крэсаньык, авый—кнага мощтыдымо марий ўдрамаш ыльэ. Ачий дэч вич ийаш тулукэш кодым.

Ачий колмэк, түрлө орлыкымат ужаш вэрэштэ: кок кэнэж күтумат күтышым, йэнг тарзат лийын ончышым.

8 ийаш Арын школыш *) тунэмаш пурышым, вич ий гыч тунэм лэктым.

1905 ийштэ Унчо *) школышко кайшым. Тушто кок ий тунэмым, 1907 ийштэ учичыллан шогалыым.

Ты жапыштэ Унчо школ чылт марий пушан школ ыльэ: марий йылмэ-күлэш йылмыланак шотлалтэ. Тыштэ поэзийм йөраташ тунгалмэмлан П. Г. Григорьев дэн В. А. Мухинлан таум каласыдэ ок лий. Күлэш корным нуно ончыктышт. Пасушко лэктын туньян чурийжым ончэн коштын, „Шошо“, „Турийын мурыжо“ почэла му тым возышым (рэволүтсий дэч вара гына савыкталтыч).

*) Аринское 2-х классное училище.

*) Уньжинская Центральная Черемисская школа.

1909 ийыштэ Озан сэминарэш учичыл правам налшашлан экзаменым к-у чышым.

Сэмынарыш миймэм годым В. М. Васильев дэн ваш лийым (пэрвой). Тудо тунамак марий мутым, ойым йоратышэ айдэмэ ыльэ. Тылэч вара ваш-ваш писмам коштыкташ тўнгална. Мый В. М. Васильевлан муро, тушто, тошто йэн мут, йомак. шамычым колдылам ыльэ. „Кайык-шамыч“, „Мэлна осо“, „Пулагай дэн Йолагай“,— ту жап годсо лийыт.

1912 ийыштэ Турун школышто учичылан шогымэм годым „Нимодымын мур-рыжо“, „Куралшэ“ (Никитин гыч) «Ото» почэла мут-влакым возышым, рэволүтсий лиймэк гына савыкталтыч.

1915 ийыштэ салтакыш кайшаш кэчэ «Чэвэрын код, шочмо-кушмо мландэм!» почэла мутым возышым.

1916 ийыштэ (войэн. службаштэ) «Пудыргышо салтак» почэла мутым возышым, рэволүтсий лиймэк «Йошкар салтак» лўмыш савыршым, тўрлатышым, пэчэт-лалтэ.

Почэла мутым 200 утла возэнам. Йатыржэ «Ужара», «Йошкар Кэчэ», «Йошкар Салтак» газэтлаш, «У Илыш» журналэшат савыкталтыч.

Тыгай пийэс-влакым возэнам: 1) Илэн моштыдымо поян, 2) Уншб дэч ўш лэктэш, 3) Тошто шула, у шарла, 4) Тулук Ивук (Йошкар Кэчэш савыкталтэ, пы тышын огыл), 5) Пэкэш, 9) Титактымэ титакан.

Рэдаксэ дэч Тэний Мухин возымо почэла мут посна кнага (сбор. стих) лэктын.

У М У Р

Тыгат илэн мо пайда,
Тугат илэн мо пайда,
Тошто ойгым мондэна гын,
Тудо лийэш ик пайда.
Мэмнан Совэт пэш вийан,
Нужна—марда ик оян,
Кўртыным воштак таптышаш,
У илышым ыштышаш.

Тайра—Майра, ончыл вий,
Помыжалтса вашкэрак!
Йыван—Эчан, йал марий,
Ошкылалза ик тўрак!
Пайрэм тольо, тольо у,
У ўпш йўлан пўрдмыж шу.
Кид-йол кап-кыл эрыкан;
Ок аманэ у йэннан.

Муро йўкшб шэргылтэш,
Ушан мутшо шокталэш.
Изэ-куго йыр онча,
„Илыш сўрал“ манылда.
Тыгат шўмэт йывырта,
Тугат шўмэт пырткалта:
Мыньарат айдэм ушыж дэн
Кушкэш улмаш Совэт дэн.

Тау Лэнин йолташлан!
Колкоз мэмнам пэш вийан,
Ончалалат, шонэт рай:
Радий шокта пэш онгай...
Айста куштэн, муралтэн
Эртарэна ўмырнам,
Тор пояным корандэн
Уэмдэна илышнам!...

Шабдар Осып.

Мый 1898 йыштэ Изи-Лужалу йалэш (Шэрнур к-н, Мустай район) шочынам. Ачам-авам йорло марий крэсаньык. Ныл ийашэм годым, авам 4 тыгыдэ шочшо дэнэ кодо. Тылэч вара илышна путырак начар лийэ.

8 ийаш лиймэкэм Мустай школыш тунэмаш кошташ тунгалыым. 4 ий тунэм-мэ школым пытаршыMAT, Шэрнур «двух-классный» манмэ школым тунэм лэктым. Умбаке тунэмаш кайаш йон ыш лий: тулэч вара 7 ий монгыштö илышым. Йынг пашам шуко ыштэн коштынам: кэнгэжым күтым күтэнэм, улан-шамычлан куралаш, түрэдаш, тэлым шийаш коштынам.

Пайрам кэчын, йара годым түрлө книшкам лудынам.

1918 ийыштэ Шэрнурэш почылтшо пэдкурсыш (вара пэдтэक्никум) тунэмаш пуршым. Тудо ийыштак почэла-мутым возаш тунгалыым: «Ужараш» «Марий Комунистэш», вара «Йошкар Кэчэш», «У Илышэш» пэчатлалтыч.

Тунгалмэ годсэк иктаж 100 нарэ почэла мутым возэнэм. Ныл пьэсым возэнэм, Шэрнурэш, моло вэрэат модылтын. Умаштэ «Акыр саман» ойлымашэм «У вий» журналэш пэчатлалтэ.

Рэдаксэ дэч: Кызыт Шабдар Осыпын «Күслэ йүк» лүман почэла мут посна кнагажэ лэктын. (Сборник стихотвор.).

Рэвольютсо.

Йул вүд валнэ түтан налмым ужынат?	Түтан эртыш. Вүд үмбал
Вүд шэмэмын, ловыкалтын	Эркын шыдым шымата,
Осал пирыла ырла,	Кава помышко ончал,
Күан сэрэшкэ кэржалтын	Чэвэр кэчым модыкта.
Шонгэшталтын йыр шарла,	Комыж йүкын шүшкалтэн,
Түрлө йүкын йүклана...	Рвэээ онгла шүлалтэн,
Вара эркын	Вүд модэш,
мөнгэш пөртыл	Шыргыжэш...
ты чакна.	

* * *

Күдырталын толшо йүрым тый	Волгалталмэ,
колнат?	күдырталмэ
Шэм кандалгэ пыл коклаштэ	чарналэш .
Топ пудэштын мүгыра!	Шэм пыл эртыш—
Йыр волгэнчэ пич каваштэ	Чылт ойар
Пылым тул пикш дэн кора.	Адакат,
Ты манмэшкэ	Пүртүс эрныш
йүт лэнгэш гай	Йуж йандар
опталэш,	Шүльашат...

* * *

Үдрамаш дэч аза шочмым колынат?	Изийым „шыргэ“ ончалэш,
Тэвэ тудо вакш үмбалнэ	Нэлын шочшо сай азажым
Чон лэкшаш гай магыра—	Шүм пэлэнжэ өлталэш,
Лүлмө йанлык кож йымалнэ	Куаналэш,
Тыгэ өрын васара.	Воштылэш...
...Ик жап эртыш. Туй аважэ	

* * *

Рэвольютсо годым	Түтан волэн кайыш,
Тыгакак лийылдэн:	Күдырчө эртэн,
Шэмэр йэнг кыньэлын	Ойго, вүр кокла гыч
Тушман вак кайэн.	Эрык шочылдэн!
Кок вий ваш шогалын,	Эрык! Эрык вэрчын
Кок вий ваш түкнэн,	Шэмэр, чот шогал!
Шэм йүдна эрталын	Күлэш гын, вийэтым
Кэчэ лэгылдэн!	Адак ончыктал!

ТАНЭМЛАН.

Танэм, тыйым пэш йөрәтэм,
Саска пэлэдыш тый улат,
Пэшак кэлшыш мыланэм
Мотор түсэт, капэтат!

Төрзат дэчын мый эртэм
Тыйым ужалш шоналтэн,
Тыйжэ мыйым от ончал
Сай йүкэтым от пуал.

Ала молан пэшак сыршыч,
Йүштө шомак пурыш мо?
Ала иктаж вэсым муыч,
Садлан тупуй лийнат мо?

Мондэнат мо сай кэнэжым,
Пырля кэлшэн илмынам,
Тўньам мондэн чот шупшалын,
Курмэш кэлшаш лиймынам?

Чонэм олмыштыжэ огыл,
Эрэ тыйым вэл шонэм;
Шуко йүдат малэн омыл,
Чынак пэшак, йөрәтэм.

* * *

Мотор түсэт ой, танэм,
Пакча йырын макэ гай,
Тыйн шинчатшэ, моторэм,
Шошым кава ластык гай!

Шыма үпэт—ош күльаш,
Түрвэт чэвэр—мөр падраш.
Эк, йүкэтшэ тыйн могай?
— Шокталталмо күслэм гай!

Эрэ тыйым шоналам
Чонэм йўла тый вэрчэт.
Кунам гына ваш лийам?
Кунам лийам пэлэнэт?

* * *

Йүдат кэчат эрэ вучэм,
Эрэ тыйым вэл шонэм...
Кэчывалым түгө лэктам
Чэвэр кэчым мый ончэм.
Тымык йўдым кыньэлам,
Ош тылызым шып ончэм.
Тыймат тидэ ош кэчак
Ырыкталэш дыр шонэм,
Тидэ шыма тылызак
Ончалэш дыр, сай танэм?

Кушто кызыт улат гын,
Шара шинчан моторэм?
Мыйын тыгак шоналын,
Илэт-укэ, ой, танэм?
Мүндүр вэрыштэ коштат?
Көн сай түсыжым ончэт?
Кэнэж йўдым көм өлталат,
Көм шупшалат, көм вүчкэт?

* * *

Кушто улат шүдырэм,
Молан от кой мыланэм?
Тымык йўдым йўлалат,
Көн шинчашкэ ончалат?
„Вурык!“ койыч мыланэм,
Куандаршыч илышэм...
Ындэ кушто тый улат,
Кувэл түрэш йомынат?

Изи чолга шүдырэм,
Тыйым шонал мый илэм,
Кызыт от кой ончылнэм,
Тудлан пэшак ойгырэм.
Умыр кастэн түгө лэктам,
Пөрдын, пөрдын йыр ончэм:
Шуко ужам шүдыржымат,
Лачак укэ шонымэм.

1919.

Иванов, М. М.

Мый, Торйал кантон, Тумйумчаш р-н, Пукшал-Мучаш йалэш 1907 ийштэ шочынам. Ача-авамыт пэш нужна улыт улмаш. Авам вич изи икшывэ дэнэ тулыкэш кодын. Нуным чикташ-шогалташ, йўкташ-пукшаш пэл лўм мыландэ дэнэ, лшэш курал ўдыктымō дэнэ пўтыракак йōсō лийын. Авайэм 1919 ийыштэ колыш. Шкэж дэч посна ныл икшывыжым тулукэш кодыш. Вара шужымаш ий тольо. Тунам Тымапи изам мэмнам кудалтэн кодэн Сибириш кайэн. Кизыт йомшо турнья сэмын кумытын илэна. Мый тэний Йошкар-Ола тэхникумым тунэмын пытаршашлык улам. Ойго шуко пэрнэн: кўчэнат кошталтын, кўтўчат лийалтын.

1924 ийыштэ «Ида Ойгыро» лўман почэла-мутэм шочо. Лэнин колымо кэчыштэ почэла-мут возаш тўнгальым.

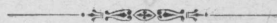
Эн ондакак поэт паша ыштымэмлан Йамбыршэв, И. Л. (Шэрнур II ст. тунькышо) пэш моктыш, кузэ кўлэшым ончкташ да монь тўнгальэ. Вара 1925 ийыштэ Шкэтан М. йолташым ваш лийым. Шкэтан пэш кугу полышым пуыш: ача сэмын ончыктылаш тўнгальэ.

Садлан вэрчын уло калык ончылан Шкэтан дэн Йамбыршэвлан пэш кугу таум ыштэм.

Пытаргышлан марий калыкын тўн писачыл-поэтшым Чавайн йолташым ужым. Тудат мыйланэм моткоч чот полшаш тўнгальэ.

Мый,—чылажэ 200 почэла-мут нарэ возэнам. Пэлыжэ нарэ пэчэтлалтын. Альэ титакэм шуко уло. Вий шутымо сэмын тидэ титак-влакым пытараш шонэм.

Комсомолышко 1921 ийыштэ пурэнам, Кизытат комсомолэгс улам.

Пөрвый май.

Шэмэр вийна,
Шэмэр тулна
Тўньа мучко погына.
Муро йўкна,
Йандар йўкна,
Мландэ кумдыкэш шарла.
Мэмнан чолга шинчана
Волгынчо гай койылда;
Йорза ¹⁾ тўсан чодрана
Шошо йуж дэн шўлалта.
Чэвэр, мотор кэчына
Мэмнам ужын воштылэш,
Какшан корэм ший вўдна
Кэчэ йол дэн пэш модэш.
Йошкар-Ола куанэн
Пөрвый Майым мокталта.
Лыжга мардэж тарванэн
Йошкар тистым лойгыкта.
Мэмнан вийнам ончыктэн
Шўшкалтальэ паровоз,
Кумда пасум чолгыктэн
Волгалтальэ корно - вож.
Йапон,

Китай,
Амыркан,
Ужда, эрык, пийалнам?
Чымэн кугу шинчадам
Ончалза - йан марийнам!
Пычкэмыш гыч волгыдыш
Марий калык лэгылдэн,
Миклай годсо орлыкым
Ындэ тудо йалт мондэн..
Изи шэмэр марийнат
Көргө тулжо чот йўла..
Мэмнан марий тўмырнат
Йолнам писын налыкта.
Урэм мучкэт таг тошкэн
Паша мурым мурэна,
Шошымланэт куанэн
Кайык сэмын рўжгэна.
Мэмнан вийна—
Мэмнан тулна
Койын вэлэ шукэмэш,
Муро йўкна,
Талэ йўкна
Шарла мландэ кумдыкэш...

¹⁾ Кандалгэ.

М. Шкэтан.

«УЧАШЫМЭ».

(Мыскара сэмын).

Нурйал чэркэ орол пёртыштө кок чэркэ тарзэ-влак илат: Окшак Логин дән Шогэртэн Вёдыр.

Урэмыштэ мардэж мўгыра, лум түргыкта. Окшак Логин комака ўмбак күзээн возын эрэ волдымангда (куруккта). Шогэртэн Вёдыр Логиннын ойжылан арам воштылэш.

— Мо тачэ Йёрёмэй йачокна ок тол?—манэш Шогэртэн.

— Кумышкажым йўн пытарэн огыл дыр...

— Гэ-гэ-гэ!—нимолая огыл воштылэш Вёдыр,—ала ватыжэ ок колдо?

— Ватыжэ огыл, йўэш. Ватыжэ альэ йачокшым лўмын ондалэн колда ышкэжэ вара пыркашык дэк куржэш ыльэ...

— Гэ-гэ гә!

Омса почылдэш, йачок пура.

— Гэ-гэ-гә! Ончо-йа, толынат шуун. Руштыват?

— Р-руштылдалнам... Тачэ Йапык поп дәнэ вурсэдалнам,—манэш йачок,—кэрэмэт огыл мо? Шкэ кэчэ йыда аракам лөка, а мылам ик чаркамат ок йўктө. Кабаршаш поп!

— Гэ-гэ-гә!—лорга Шогэртэн.

— Тэ йумылан ўнбанэда мо?—содор йодэш йачок тарзэ-влак дэч.

— Кочкаш кивдэ уло гын, ўнбанэна, укэ гын, йумыжо молан күлэш—манэш Окшак Логин.

— Гэ-гэ-гә, чыным ойлэт...

— Тэвэ кузэ штэна: поп мыйым тачэ пэш чот сырыктэн. Садыгак мыйым йачок гыч лукташыжэ луктэш, кэч ик кана чонышкыжо витарэм. Тый, Шогэртэн, попом ўжын тол.

— Толэш мо?

— Памаш йал марий оксам кондэн манат гын, чымэн толэш.

— Йбра.

Шогэртэн куржэш.

— Мый, тудлан тачэ вэра нэргэн диспутым (ўчашымашым) ыштэм,—манэш йачок.

Изиш жап эртымэк чынак Йапык поп омсам почын пура, почэшыжэ Вёдыр „шыргэ“ воштыл пура.

— Кушто Помаш йал марийжэ?—йодэш поп.

— Памаш йал марий укэ, мый тыйым ўжынам,—манэш йачок, шкэ поп-лан куржаш ынжэ лий манын, омсам авырэн шогалэш,—икэчэ тый комсомол

диспутыш мийэн отыл гын, мый тый дэнэт вэра нэргэн үчашаш тўнғалам.
Каласэ: йумо уло?

— Тыйын могай нашат?

— Каласэ: йумо уло мо?

— Уло...

— Свйтой-шамычат улыт мо?

Йачок кугу мушкындыжым нёлталэш:

— Каласэт-огыт?

— Ну... уло...

— Библийм лудынат? Йэвангылым лудынат?

— Тый вэлэ лудын отыл...

— Библий дэн йэвангылыштэ поплан страпкакжэ дэнэ малаш каласалтэш мо? Обэтваа годым алтарыштэ кумышка йўаш шўдымб мо? Чэркэ окса шолышташ лийэш мо?

— Ммм... укэ шол.

— Молян шолыштат? Молян страпкатлан азам ыштыктэнат? Молян алтарыштэ йакын дэнэ коктын, аракам йўн улыда? Молян паникидэ годым шичмэ рож гычэт „ладын“ ўпшым луктынат?

— Сотана! Коран! Кристосын шогалдымэ йэгжым ит мыскылэ! Тыйын кўргышкэт сотана пурэн.

— Йора, кэлшэм. А тыйын кўргыштэт мўшкыр пуштыш мо?

— Йумын шўлыш. Тудо чыламат сэнга.

— Йбра. Тугэ гын, ваш шогална: тый сэнгэт гын, йумо уло лийжэ, а мый сэнгэм гын, йумо укэ.

Йачок ончык лэктын шогалэш.

Йапык поп Вёдырлан парньам рўза.

— Ы-ы-ый, ават нёшмб! Онталэн кондаш!... 41 поклон!

— Гэ-гэ-гэ! Тэний шурмангыжат поп дэч кугурак...

— Вашкэ шогал!—рўза попом йачок.

Поп лўдыж дэнэ йачок конгла йумач омсаш тўшташ тўчымылажэ лач йачок кидыш кужу ўпшым вэрэштара.

— Ааа! Йумын шўлыш! - йачок попом шўдырал шуа, - тый икэчэ ватэм дэч мом йодынат? Аа?! Тэвэ тыланэт диспут! Комсомол дэчат сайэ!.. Йумэт уло мо? Тэвэ тыланэт диспут!

Йапык попын вуйжо „лынгэ-лонго“ вэлэ койэш, йачок лонгэш да лонгэш.

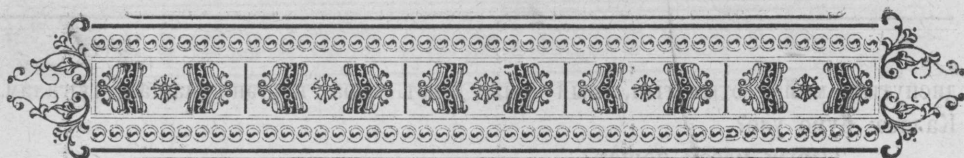
Ала кузэ углэн, омса гыч лэктын вочмыжмат поп огэш шарнэ.

Шогэртэн Вёдыр пусақыштэ пўрдал, пўрдал воштылэш, Логин шблдра ўмбалнэ койдаркала.

— Чэвэрын, родо-шамыч! Мый тачак ачамыт дэкэ кудалам, чэркэт ок кўл— манын, йачок, упшым упшалын лэктын кайа.

— Гэ-гэ-гэ-гэ!..—Шогэртэнын воштылмыжо йатыр шокта.

С. Эчан.

О К М А К

Кок кыдэжан онарчык.

Модшо-влак:

1. Микуш — 18 ийаш окмак рвээз.
2. Проска — Микушын аважэ.
3. Вэчу — 16 ийаш Микушын йолташыжэ.
4. Микывыр кува.
5. Вэрук — 20 ийаш, куван ўдыржэ.
6. Плаги — 18 ийаш Вэрукын йолташыжэ.
7. Пётыр — 20 ийаш.
8. Мэтри — 18 ийаш.
9. Вачи — 16 ийаш.

Комсомол-влак.

Тўналтыш кыдэж.

I кончымаш.

Микуш шкэдак.

Микуш. (Пусак гыч уштын лэктэш, ўштылэ, ўп шала). Авай! Авай. манам! Куш каварэн? (Пўкэныш шинчэш). Ай-ай, сай малышым. (Уштэш). Мо чорт альат омо пытэн огыл. Тачэ омым мучашдымэ ужым, кала-сэн пытарашат ок лий. (Йыр ончылтэш). Авай куш кайэн? (Проска вўдым пурта)

II кончымаш.

Микуш дэнэ Проска.

Микуш: Ты маркэ кушто коштынат?

Проска: Вўд дэкэ мийшымат, мутланэн шогышна. Иыван ватэ дэн Кыргори ватэ пэш йомаклат. Васлий Йыван Памаш — йалыш ўдыр дэкэ мийэн, манэш. Эрла йўкташ кайаш тарвана-манэш. Тачэ кастэнэ Вильып Орик дэкэ качэ толшаш, манэш. Шыл-кочкыш ваштарэшэт качэ-шамыч тарванэныт. (Самбарым пусак гыч нумал луктэш, вара чай — атым киндым конда) Ыш йўкшэ гын, йёра. Шангак шолтэн шындэнам. (Микуш ўстэл тёрыш шинчэш).

Проска: Пырыс улат мо? Шўргым мушдэ ўстэл тёрыш пурэн-шинчаш кузэ от вожыл?

Микуш: Мый тэнгэчэ мушкынам. Альэ лавыргэн огыл. Ончо! Лавыргэн мо?

Проска: Адак мом ойлышт шинчэт? (Кидшым күчэн үстэл кокла гыч вүдэн луктэш). Лэк! Шүргым мушдэ кочман мо? (Микуш пусагыш пура. Проска чашкам, киндэ шинчалым йамдыла. Изиш лиймэк Микуш мөнггө лэктын адак үстэл төрыш пурэн шинчэш).

Проска: Суас улат мо: молан онгым от ырэслэ?

Микуш: Ну-у кэчэ.. йэда кумалаш...

Проска: Мом?

Микуш: Чопаймыт нигунамат огыт кумал.

Проска: (Чайым тэмкала) Йумылан кумалдымэ айдэм огыл. Тэвэ тыгэ тунгалат гын, комуныш савурнэт. Ырэслэ!

Микуш: Йөра, йөра (чык чок ырэсла). На, ончо!

Проска: Йумы тыгэ онгараш йазык лийэш.

Микуш: Тидэ онгарымаш огыл...

Проска: Ёскырт улат. Вэчу дэнэ коштын чылт пужлэн пытэнат.

Микуш: Колышт омэм каласэм. Кай вургэмым чийэнам, шонэм чаплэ имньым кушкыжынам корно дэнэ кайэм. Изи корэмыш шуым. Имньэм кэнэтна корэм коч төршта. Мый имньэ умбач лаврашкэ комдык пурэн возым.

Проска: Лавра-пойышашлан койэш, маныт.

Микуш: Сай вургэмэм чылт лавыргэн.

Проска: Имньэ кучымыжо ўдыр налшашлан койэш дыр. Имньэ кудал колта гын, пэлашэт кола, йа ойырлэн кайа.

Микуш: Мыйын имньэ кудалын огыл. Корэм коч төрыштэнат, тужанак мыйым вучаш шогалын. Вара мөнгышкэм вүдэн кайышым.

Проска: Тугэ гын, ўдырым налат. Кокат ик ўдырым пэш тэмла.

Микуш: Ўдырын лүмжө кузэ?

Проска: Ээ... порвало! Мондышым вэт... Вэдэса... огыл.... Вэ.... ты-
гак улнэжэ...

Микуш: Вэрук мо?

Проска: Тугэ, тугэ,—Вэрук. Микипыр Вэрук.

Микуш: Лумжө сай. Ўдыржө койа мо?

Проска: Мый ужын ом ул. Ўдыр пэш сай, сай манын кокат ойлыш.

Микуш: Тачэ ончаш кайэ.

Проска: Мый качэ улам мо? Качэ сэмын шкэ ончэн тол.

Микуш: Иканат ужын ом ул да, кузэ кайэм. Ўдыржымат ом му.

Проска: Кокат ончыкта.

Микуш: Мый огыл, тый шкэ кай. Ўдыр дэнэ кутырэнжат ом мошто.

Проска: Мыйын ончымо тылат кэлша мо?

Микуш: Мотор гын, молан ок кэлшэ? Кэлша.

(Мэтри пура)

III кончымаш.

Нунак адак Мэтри.

Мэтри: Чайда тамлэ лийжэ. Сай кутырэда?

Проска: Кутырэна.

Мэтри: Микуш, тунэмаш тунгалат вэт?

Микуш: (Öрын) Мом тунэмаш?

Мэтри: Сэраш, книга лудаш...

Проска: Ой, пурдымө! Ырвзыжэ годымат тунэмаш колтэн ом ул да, кызыт паша кодаш кунам колтэм.

Мэтри: Ышкэдак вэлэ огыл, чыла тунэмдымэ кугу йэн-влакым туныкташ тунгалына. Ликпунктым йалэш почына.

Микуш: Вара тушто мом ыштат?

Мэтри: Кнаглан туныктат. Мэак туныктэна. Кас йэда кок шагатлан Микал Пöтырын кугу пöртышкө мийаш тунгалат (кагазэш воза).

Проска: Возкалэн шинчымэт ок күл. Тунэмаш садак ом колдо. Тунэммэ жап ындэ эртэн. Ёдыр налаш күлэш.

Мэтри: Чыным ойлэт мо? Тыгай самырыклан ёдырым налаш шот огыл.

Проска: Капшэ гына изи, ийгэчыжэ уло вэт. Йарамингалан 18 ийышкэ пурэн. Аза годымжо шкэдшым шындэн улна да, вуйышкыжо комля возын. Вуйжо сисыргэн. Тудо сисыр дэнэ пэл ий чоло орланэн шинчыш—пыкшэ парэмын. Тидланак ала мо капшэ кушкын огыл—изи лийын.

Мэтри: Тугэ гынат кызытак ёдыр налаш ом күштө. Капшат изи, ийгэчыжат 18 ий—самырык. Кызыт кнагалан тунэмаш төчыман. (Тарвана). Микуш, айда тунэм, ышканэтак сай лийэш. Тыйжат, кувай, ит кучо—тунэмжэ (кайа).

IV кончымаш.

Микуш дэнэ Проска.

Микуш: Ындэ кас йэда тунэмаш кошташ мо?

Проска: Кызыт ижэ тунэмын могай пайда? Паша кодаш гына йөра.

Микуш: Кагазыш возэн вэт, ындэ коштдэ ок лий.

Проска: Вара ёдыржым кунам налат?

Микуш: Ала.... Кызытэш ёдырым налмэ ок күл, тунэмаш төчө—маньыс.

Проска: Нунын ойым колышт илэн—йомат. Нуно ышкаланышт пайдалан гына толашэн коштыт.

Микуш: Ындэ мом ышташ?

Проска: Мом ышташ?! Ёдырым налаш күлэш. Тарванэ, ёдыр ончаш кайэ.

Микуш: Мый огым. Тый ышкэ кайэ.

Проска: Тылат кэлшышым мый палэм мо?

Микуш: Пэш палэт. Айда, тарванэ..

Проска: Кунам, тачак колтынэт мо?

Микуш: Тачак, тачак.

Проска: Эрла кайэна.

Микуш: Эрла огыл. Эрла маркэ шонэн илаш... Ой, укэ. Тачак кайэна. Айда тарванэ.

Проска: (Тарвана) Тугалгын йыван Изат дэкэ-мийэн толам. Ка-стэнэ вольыклан пуэдаш күштэн кодэм. Ёдыр дэкэ кайэна гын, вашкэ толын от кэрт.

Микуш: Ёдыр дэран малэна мо?

Проска: Кокат дэранат малэна. (Чийэн лэктын кайа).

V кончымаш.

Микуш ышкэдак.

Микуш: Тугэ... (Кок вэлкэ коштэда). Мыйат ындэ вашкэ ватан лийам. Чынак ватэ дэч посна пэш йөсө. Малаш возат ышкэдак, эр дэнэ кынъэ-лат, шүргө мушкаш вүд опталаш авайым кычкыраш күлэш... Адак ватэ дэч посна кугу йэнлат от кой. Тэвэ кызыт ватэ укэ гын, кугу йэнлан мыйым кө шотла? Ватэ лийэшат, пайрэм годым пырля шин-чын йуаш кудалат...

Чу, тыгэ шогаш ок йөрө, тарванаш күлэш вэт. Мом чийаш гын? Эк, сай вургэм лийашэт! Сай посто йолаш, пинчак, шляпа, колошан портышкэм. Эк тугай сай вургэмым чийашэт? (Пөрт коч онгайын ош-кыл онча) Пойан йэн тыгэ кайа вэт. Тыгэ каймэт ёдыр шинчаш логал-эшак—„Ок могай сай качэ кайа“,—манын ёдыр пэлэшта... Чынак мом чийаш? Ужга сай огыл... Чийэмаат йөра. (Пусакаш пурэч, тоштэм-шэ йошкар коваштап ужгам чийэн лэктэш, йолжым ончалэш) Эк, ийа, пор-тышкэмаат укэ. Ачийын ушыжо нымо нарэ укэ улмаш. Кагаз оксам күпчык ора чоло погэн оптэн, вургэмым ыштэн огыл. Кызыт вургэм-жат укэ, оксажат йөрдымашкэ лэктын... Чу, йолаш энгырашым тужвак лукшаш (Пэл энгырашым луктэшат, онча). Тэвэ ындэ колош чиймылак койэш. (Бэчу пура).

VI кончымаш.

Микуш дэнэ Вэчу.

Вэчу: Куш тарванэт? (Микуш йёкым ок пу) Куш кайаш тарванэт, манам?

Микуш: Тый от палэ (Шкэнжым төрла).

Вэчу: Садланак йодам вэт. Айда, пычал дэнэ кайэна?

Микуш: Мо луаш?

Вэчу: Мэраңым.

Микуш: Мый вэс түрлө мэраң почэш кайэм.

Вэчу: Ёдыр ончаш мо?

Микуш: Тугэ шол...

Вэчу: Кушко, кэ дэкэ?

- Микуш:** Ом каласэ...
- Вэчу:** Каласаш лүдат мо?
- Микуш:** Лүдмаш укэ...
- Вэчу:** Вара молан от каласэ?
- Микуш:** Каласаш ок лий.
- Вэчу:** Наталья дэкэ кайэт дыр?
- Микуш:** Укэ.
- Вэчу:** Көм тугайым мунат вара.
- Микуш:** Э-э, мый ала куштат муам.
- Вэчу:** Иктаж мэтэрка гай ўдырым мунат дыр.
- Микуш:** Ит мыскылэ!
- Вэчу:** Ўдыржым ужынат?
- Микуш:** Тыйын мо пашат уло? Тэвэ кайэмаат ужам.
- Вэчу:** У-у, ўдыржымаат ужын огыл, да, мотор, манэш. Ала нимолан ок йөрө?
- Микуш:** Кө тугэ манэш?
- Вэчу:** Мый манам.
- Микуш:** Тый ужынат мо?
- Вэчу:** Ужынам...
- Микуш:** Кужак ужынат? Ўдырын лүмжө кузэ?
- Вэчу:** Лүмжө? Аа... мм. Кузэ кызыт?... Лүмжым мондэнам. Ўдыржым шукэрсэк палэм.
- Микуш:** Тый могай йалыным ойлэт?
- Вэчу:** Тудо йалак.
- Микуш:** Кокай йалым ойлэт мо?
- Вэчу:** Тудым, тудым...
- Микуш:** (Сэмынжэ) Мо кэрэмэт! Кузэ палэн шкутэн? (Вэчулан) Тылат кө каласыш?
- Вэчу:** Мый тудым шукэрсэк палэм...
- Микуш:** Ўдыржо сай огыл мо?
- Вэчу:** Могай сай? Мэтэрка гын, мэтэрка, мыланэм йарат ок күл.
- Микуш:** Чынак палэт мо?
- Вэчу:** Чын, чын.
- Микуш:** Мыланэм кокай ойлэн: ўдыр пэш мотор манэш.
- Вэчу:** Могай мотор? Айста, пычал дэнэ мэран покташ кайэна.
- Микуш:** Огым. Ўдыр дэкак кайэм.
- Вэчу:** (Сэмынжэ) Кузэ тидым ондалаш? (Микүшлэн) Тидэ тор ўдыр дэкэ колэм гынат, ом кай. Адак ырвэзэ влакым пэш йората.
- Микуш:** Тидыжым кужэч палэт?
- Вэчу:** Калык оила. Тэвэ вашкэ азам ышта.
- Микуш:** Мом ышта?
- Вэчу:** Азам ышта, манам. Кызыт пэш кугу мўшкыран...
- Микуш:** Мўшкыран?
- Вэчу:** Тый мо шонэт? Ындэ пычал дэнэ кайэна мо?
- Микуш:** Кайэна. Пычал дэнэ кайэна. Мўшкыран ўдыр мылам ок күл.

Вэчу: Ну, Микуш! Мый огыл гын, мўшкыран ўдырым налат ыльэ.

Микуш: Кокай авийлан „ўдыр сай“ ондалэн манын.

Вэчу: Пычалэт дэнэ кайэна мо?

Микуш: Кайэна, кайэна.

Вэчу: Тый йамдлалт, мый чийэн толам.

Микуш: Йёра (Пусакаш пура).

(Вэчу кайа).

VII кончы маш.

Микуш шкэтак.

Микуш: (пусакаш гыч пинчакым чийэн лэктэш, кидыштыжэ пычал). Мо кийамат? Пычал ўзгар кушто? Тачэ пычал дэнэ кайэм гын, пийал лийэш очни. Омо ужмо почэш пойэт, маньэ авый. Иктаж—кок мэрангым лўэм гын тэвэ! Адак рывыж вэрэштэш гын, тэвэ вара оксажэ! Колошан порышкэмым налам...

(Проска пура).

VIII кончы маш.

Микуш дэнэ Проска.

Микуш: Авай, пычал ўзгар кушто?

Проска: Мом ыштынэт?

Микуш: Вэчу дэнэ пырльа мэранг почэш кайэна...

Проска: Ёдыржө?

Микуш: Мўшкыран ўдыр мылам ок кўл.

Проска: Мо-ом? Мом ойлышыч?

Микуш: Ёдыржо мўшкыран, манам... Пычал ўзгарым пу!

Проска: Кужэч кольыч?

Микуш: Вэчу ойлыш.

Проска: Ак, орадэ! Вэчу тыйым ондалэн. Ёдыржымат тудо ужын огыл. Ёдыржым ужат гын, налдэат от чытэ. Айда тарванэ. Кокат вуча вэт.

Микуш: Тугэ гын, ўдыр дэкак кайэна мо? (пусакаш кайа).

Проска: Ёдыр дэк—ўдыр дэкэ кайэна. Ёдыр пэш мотор. (Тарвана).

(Вэчу пура, вачыштыжэ пычал).

IX кончы маш.

Нунак адак Вэчу.

Микуш: (Йошкар ужгам чийэн лэктэш). Йорыш!...

Вэчу: Альт тарванэн от ул?

Микуш: Тый молан ондалэнат?

Проска: Орадэ! Йэнгым торэн коштэш. Тыгэ ондалаш сай мо?

Вэчу: Кузэ ондалэнат?

Микуш: Ёдыржө мўшкыран маньыч.

Вэчу: Вара мо?

Проска: Көршөк кучэмым налын поктэн колто!

Вэчу: Эй, тор!
Микуш: Кө тор.
Вэчу: Тый! Чылан тор улда.
Микуш: Тэвэ вуйэтлан пуэм!
Вэчу: Кидэт мушмо огыл!
Микуш: Ак, кэрэмэт! (Пусак гыч көршөк кучэмым налын. Вэчу дэка мийа) Пэрэм!
Вэчу: Мүшкыран ўдырын качыжэ! (Лэктын куршэш).
(Шовыч).

Вэс кыдэж.

Тошто пөрт. Пырдыжыштэ, сүрэт-влак пыжыктылмэ. Пырдыж газет кэча. Шэнгал пырдыжтэ омса. Пурла вэлкэ вэс пөртыш каймэ омса. Пөрт покшэлнэ ўстэл.

I кончымаш.

Вэрук дэнэ Пөтыр.

Вэрук: Ой, ийа ик паша нэргэн йөршэш мондэн улна.
Пөтыр: (газэтшым кудалта) Мо тугай?
Вэрук: Ўдыр олно нэргэн ойлаш шонэнам ыльэ.
Пөтыр: Качылан кайнэт мо?
Вэрук: Качылан! Тэнгэчэ Придон кува толынат, Тачана, дэка качэ толын, ачажэ 100 тэнтгэ олным йодын, манэш.
Пөтыр: Вара качыжэ пуэн?
Вэрук: Качыжэ нужна гыч, олнылан пуаш окса укэ дэнак чакнэн кайэн—манэш.
Пөтыр: 100 тэнтгэм налнэжэ гын, вакш оза Каврльан Йыванлан пужо. Тудлан лач кэлша.
Вэрук: Тачана гайым Йыван налэш мо?
Пөтыр: Пэш налэш. Тэвэ кызыт Энэр мучаштэ ик ўдырым йүктэн да, шовыч налшаш годым ўдыжө шөрлэн.
Вэрук: Молан?
Пөтыр: Каврльан чыла йэшыжгэ совет сайлымэ правашт укэ. Ўдыржө ондак тидым палэн огыл. Вара палэнат, „мый правадымэ качылан ом кай“ манын шовыч пумыжым чарнэн.
Вэрук: Пэш сай ыштэн. Кулак игылан тугак күлэш. Мый гынат, правадымэ йэнглан ом кайэ.
Пөтыр: Мыланэм кайэт дыр?
(Микыпыр кува вэс пөдөм гыч пура).

II кончымаш.

Нунак адак Микипыр кува.

Микипыр кува: Э-э, Пöтыр улмаш. Мый, иктажэ йэнг толын шонэм. Кутыраш пурэм.

Пöтыр: Погынымаш ыльэ.

Мик-кува: Тэндан эрэ погынымаш! Адак мо нэргэн каңашышта?

Пöтыр: Ышкэнан паша нэргэн.

Мик-кува: Йактэр Нур-Мари-влак тэндам пэш вурсат: комсомол-влакак илышым пужышт. Нуно огыл гын, комуныш ушнышо укэ ыльэ, маныт. Сай мландым комуннлан пүчкын налмылан пэш сырэныт.

Пöтыр: Сырымэ дэч мэ лүдмаш укэ.

(Проска дэн Микуш пурат).

III кончымаш.

Нунак, Адак Проска дэнэ Микуш

Проска: Сай илэда кутырэда! Поро кэчэ лийжэ! (видым кучылэш. Почэшыжэ Микуш кучылэш).

Мик-кува: Поро йэнг лийза!

Проска: Ийгэчэ пэш моторат, мэат тарванышна.

Мик-кува: Куш тыгэ коштыда?

Проска: Тышкэ толаш төчэна...

Мик-кува: Вэрук, чай дэнэ кочкаш шинчалан киарым пуртыйан.

(Вэрук газэтшым үстэл ұбак кудалтэн вэс пөдöмыш кайа).

Микуш: (Чöйан): Авай, авай ұдыржө тидэ мо?

Проска: Тидэ, тидэ.

Мик-кува: Айста вэс пöртыш кайэна. Чайат альэ йүкшэн огыл.

Проска: Йүмө ик пырчат ок шу.

Мик-кува: Айста, айста, киндэ пурлдэ сай мо?

Проска: Тугак манат гын, кайшаш. (Тарвана).

Мик-кува: Тидыжэ эргыч мо, тарвалтэ!

Проска: Нуно ырвэзэ; влак пыртак мутланэн шинчышт.

Мик-кува: Пырля чайым йүэш.

Микуш: Мыйын йүмэм, кочмэм ок шу.

Мик-кува: Тугэ гын, тугэ .. (Кайа).

Микуш: (Аваж дэч) Авай, ұдыржө мүшкыран огыл мо?

Проска: Ит кычкырэ. Орадыла ит ойлышт. Тэвэ ұдыржө тыш толэшат мутланыза. (Кайа).

IV кончымаш.

Пöтыр дэнэ Микуш.

Пöтыр: (Ик жап Микушым оңчэн шинча): Вара йалыштыда мом ыштэн илэда?

Микуш: Мом? Сурт коклаштэ да мойынь. Адак пычал дэнэ коштына. Тачат пычал дэнэ кайэна ыльэ...

Пөтыр: Пычалзэ улат мо?
Микуш: Пычалзэ...
Пөтыр: Мо лұаш коштыда?
Микуш: Тэлым мэран, кэнэжым лудо игэ...
Пөтыр: Лұаш чот кэртат?
Микуш: Кэрта...
Пөтыр: Вара йалыштыда рвээ ушэмда уло мо?
Микуш: Ала, сайынак ом палэ, уло шол. Авый тэнэй, түрлө уш-мэнымат үдэн ыльэ.
Пөтыр: Мом ойлышыч?
Микуш: Пырээ ушмэным, манам...
Пөтыр: (воштылэш) Могай тылат пырээ ушмэн? Рвээ ушэм вэт.
Микуш: А-а, рвээ ушэм улмаш! Мый ушмэным йодат шонэм..
Пөтыр: Ындэ умлышыч?
Микуш: Умылышым...
Пөтыр: Вара тэндан йалыштэ уло мо?
Микуш: Тугай мэман укэ...
Пөтыр: Молан огыда ыштэ?
Микуш: Ала, мый ом палэ... Мэтри дэч йодаш кұлаш, тудо пала, комсомолышто шога...
Пөтыр: Могай Мэтри?
Микуш: Кугэргэ Мэтри...
Пөтыр: Тый тудо йал гыч улат мо?
Микуш: Тувэч
(Окнам „колт - колт“ пэралтат).
Пөтыр: Кө?
Йук: Пөтыр, айста вашкэ копэративыш, тыйым кұштэныт.
Пөтыр: Йора. (лэктэш).

V кончымаш.

Микуш шкэтак.

Микуш: Ушэм улмаш! Мый ушмэным йодэш шонэнам. (воштылэш)
Тэний түрлө мутат уло. Рвээ ушэм, копэчарив, тылэч моло, чылажым каласэнат мошташ ок лий. Йөра альэ ўдыржө укэ. Ўдыр ончылно ушмэным каласэм гын, ой - ой, кугу намысыш пурэм ыльэ. А-а, ўдыржө мотор вэт! Вэчу лачакак ондалэн улмаш. Мўшкыранла ыш кой. Тидэ ўдырым кузэ кэлыштарэн мошташ гын?.. Ўрмаш!.. Шочмэм годсэк ўдыр дэнэ мутланэнат ом ул. Ындэ ватан лийам... Ўрмаш... Тидэ ўдырым кэлыштарэн кэртам гын, мыйын ватэ гэй мотор йалыштат иктат укэ лийэш... Кэрэмэт Вэчу мый ватэм дэкэ кошташ ынжэ тунэм... Тудо азырэным пөркышкат пуртэн ом шогалтэ. (Вэрук пура).

VI кончымаш.

Микуш дэнэ Вэрук.

Микуш: (Кэнэта чурьк лийын олымбалам шинчэшат, ушыжым кормыштыл шинча).

Вэрүк: (Үсгэл воктэн шинчэшат, Микушым онча. Ик магад коктынат йүк пудэ шинчат. Ваш-ваш чойан гына ончалыт. Вэрүк Микушын шотшым палэн налэшат мутланаш тунгалэш) Вара йалыштыда мом штылыда?

Микуш: Пашам ыштэна... Адак пычал дэнэ коштына.

Вэрүк: Могай пашам?

Микуш: Могай паша логалэш - чыла ыштэна...

Вэрүк: Ушэм пашада кузэ кайа?

Микуш: (Өрын) Чпу! Мо тыгай? Адак ушэм...

Вэрүк: Ушэм пашада кузэ кайа, манам?

Микуш: А-а мм...а м... кайа... (өрдүш) Мом каласышым.

Вэрүк: Альэ ушэмдат укэ?

Микуш: А-а—ым... уло... Альэ укэ. Чу, тидэ нэргэн мутланаш мый толын ом ул.

Вэрүк: Мо нэргэн мутланынэт?

Микуш: Илыш кокла нэргэн...

Вэрүш: Мом ойлынэт, ойло...

Микуш (Өрын) Ым...аа...мм... Иктаж мом (сэмынжэ) Чпу! Ала мом ойлыштам? (Вэрүклан) А-а... мо... тэндан йалын пычал дэнэ коштыт мо?

Вэрүк: Мо дэнэ?

Микуш: Мэраным, лудо игым... лүаш.

Вэрүк: Тый коштат мо?

Микуш: Коштам...

Вэрүк: Вара мом лүэнат?

Микуш: Ончыл кэчэ ик мэраным лүэнам...

Вэрүк: От шойышт?

Микуш: Тэвэ йумо уло - ом шойышт! (Онжым ырэсла).

Вэрүк: Йумыжым кушто ужынат?

Микуш (Пөрт йыр ончылтэш) О-о! Тэндан йумыдат укэ?

Вэрүк: Тэндан уло мо?

Микуш: Уло. Мэнам пусак тичак уло.

Вэрүк: Тудо тор молан күлэш?

Микуш: Кузэ тугэ? Йумо дэч посна кузэ илэт?

Вэрүк: Сүрэт гына улыт, тудо йумо мо? Тугай сүрэтшэ тэват улыт, (пусак воктэн пыжыктымэ сүрэтым ончыкта).

Микуш: (Пырдыжышкэ ончалэш. Үдрамаш сүрэтым ужэшат, кучалтэнак онча). Чынак. Тэвэ пэш мотор үдыр. Тыгай үдыр мылам пэш күлэш...

Вэрүк: Үдыр дэнэ мом штэт?

Микуш: Тудымат от палэ мо? Ватылан налам.

Вэрүк: Тый үдырым налнэт?

Микуш: Мо, мый мо... Мыланэм үдыр налаш ок лий мо?

Вэрүк: Самырык улат...

Микуш: Кө? Мый самырык? Мый 18 ийаш улам.

Вэрүк: Тугэ гынат, тылат кызытак үдыр налаш ом күштө.

Микуш: А-а, мый мо... чынжыман каласаш гын, а... м... тыйым налаш шонэм...

Вэрүк: Мыйым?

Микуш: Мо... ок лий мо? Тидлан от кэлшэ мо?

Вэрүк: (сэмыпжэ) Тидэ окмак аман... Ондалышаш. (Мигушлан)
Кэлшэм...

Микуш: (пэш йывыртэн, Вэрүк вэлэн шинчэш) Кэлшэт?! Тугэ гын, тачак арака дэнэ толына.

Вэрүк: Мыланэм арака ок күл.

Микуш: Арака ок күл? Викак чэркыш кайаш вэлэ мо? Тугэ пэш йөра...

Вэрүк: Чэркышкат каймэ ок күл...

Микуш: Кузэ тугэ? Поп дэч поснак?

Вэрүк: Поп дэкэ нангашаш ойлэт гын, качыланжат ом кайэ.

Микуш: Аа, мый... мо... Ну йөра, чэркыш огына кайэ. Вара мо... Чу, альэ авам дэч йодам... (Вэс пөлөм омсам почын кычкыра) Авай, авай, толя. (Проска пура).

VII кокчымаш.

Нунак адак Проска.

Проска: Мом кычкырет?

Микуш: Содор каласэ: тугэ кэлшаш лийэш мо?

Проска: Кузэ, мом кэлшаш?

Микуш: Чпу! Мом кэлшаш, мом кэлшаш! Ёдыр мыланэм кайаш кэлша...

Проска: Кэлша гын, пэш йөра...

Микуш: Кэлшаш лийэш мо?

Проска: Кэлшэ, кэлшэ...

Микуш: Кэлшэ, кэлшэ! Чэркэ дэнэ попом кудалтымыла—вэт...

Проска: Мом? Кузэ ойлышыч?

(Пөтыр пурэн шогалэш).

VII кончымаш.

Нунак адак Пөтыр.

Микуш: Чэркыш кайдэ, вэнчайдэ - кэлшаш лийэш мо?

Проска: Ой, орадэ, ушэт кайыш мо? Чэркэ дэнэ попом кудалташ кунам йөра...

Микуш: Ок лий?

Проска: Укэ, укэ тугэ ок лий. Мэ йумыдымо она ул.

Микуш: (Вэрүк дэкэ мийа). Уна кольыч? Тугэ ок лий манэш. Айда йөра, мэнчайаш кужын огыл.

Пөтыр: (Микуш дэнэ Вэрүк коклаш пурэн шинчэш) Мый мэнчайдэ налам, кайэт мо?

Микуш: (Орын) Мо, тый, мо...мо... Чу, альэ тый кузэ коклаш пурэт?

Пөтыр: Коклаш пурымаш укэ. Уна ёдыржө мэнчайдэ вэлэ кайаш кэлша. Мыланна поп ок күл.

Микуш: Чу, мылаMAT поп ок күл.

Проска: Орад! Ушэт кайыш мо? Поп дэч посна кузэ?

Микуш: Тыйжэ ит кычкырэ! (Вэрүклан) Ну, мо, вара кузэ шонэт?

— Мыйат мэнчайдэ налам...

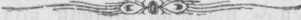
Вэрүк: Тыланэт үдыр налаш жап шуын огыл. Тыланэт эн ондак кнагалан тунэмашэт күлэш. Мый тыгай окмаклан ом кай!

Микуш: Кузэ тугэ? Кайаш сөрышыч вэт?

Пөтыр: Кай, кай, ит пуру. Вэрүш тыланэт ок кайэ.

Микуш: (аважым вуреа). Ийа, тыйак тынарышкэ шуктышыч. Тунэмаш ок колто, поп дэч посна үдырым ок налыктэ. Тэвэ ындэ попэдым тэк нал!

(Шовыч).

Оли дэнэ Пали

Кэнэж кэчэ лэгылдэн,

„Шыр-р“ ончалэш;

Ильан Оли умалэн

„Пурт“ кыньэлэш,

Мужыр вэдырам, вачышкэ

Сакэн, лэктэш,

Корэм вүдым пакчашкэ

Пэш нумалэш;

Йыранг вакэ, муралтэн,

„Лыж-ж“ шавалта,

Осал шудым күрылдэн,

Йалт эрыкта...

Сапан Пали тунамак

Пакчаш лэктэш,

Ужар ломбыжо йўмак

„Коптыр-р“ шинчэш;

Лудыш мурым¹⁾ муралтэн

Түрым түрла.

Вүд нумалаш өрканэн,

Йўрым вуча.

Вуча, вуча,—йўр укэ,

Пакча кошка;

Йырангыш миймаш шуэ,

Шўкым кушта...

Шыжэ тольо, ончэдат,

Чылт öрыда:

Олин шочын түрлыжат

Йыранг йыда;

Ковышта гын, ковышта

Комто кугут,

Кийар гын, томаша,

Кыньэр кужут!

Олин уло тэлылан

Пакча саска...

Цалин чынжэ кочкышлан

Эртак лашка...

Д. Ф. Орай.

¹⁾ Каласэн мур.

Кө винамат

Тавэ мэмнан йалыштэ Макар Тьмапи ватэ кузэракын почын-вуйын модын ила. Йүд йыда кок-кум чэчвырт арака ужалалдэш. Ик бутылкажэ—1 тэнтгат ыршийм шолга. Адак..... адак... Макар Тьмапи ватэ тудын үмбалан 2—3 тэнтгэм, йужо годым утларакат, йүд вошт вэс дэн уштара.

— Илыш огыл мо?

Кодшо изарнбан мый икэ 5 тэнтгэм, йара тудлан пуэн кодышым. Адак үмбачшэ Платон Тэрэнтэ вуйэм шэлмэш лочкэн колдыш.

Йара годым пөрт гычат ом лэк ыльэ да, лачак изарнбан жалованьым нальым. Окса уло.

— «Ик атым кумуктушаш» шонышым.

Тудлан кбра окса налмэ годымак логар „лар—р“ муралдыш.

Кастэн, пычкэмыш лиймэнгэ, Макар Тьмапи ватэ дэк, ошкэдышым. Конгла лүвалан портнэлым налынам. Укэ гын, йын ужэшат; „Йал совэт прэдсэдачылат Макар Тьмапи ватэ дэк арака йүаш коштэш“ манэш. Портнэль дэн гын—күлэш паша дэн коштшыла койат.

Макар Тьмапи ватэ пөрт покшэлнэ шолга. Манаш гын, ватэ—лавалтай: вургэм ошо, эрэ, ковыра... Шарпан поч шэнтэлнэ мोगыр пэлэн, мэлна гай пижын кэча. Чури—олма гай чэвэр. Шинчажэ—үйак—мүйак. Ончалатат шүвыл вүд вэлэ толэш.

— Сай кутырэт Тьмани ватэ?!

Тудат, шинчам модытыл воштылалын пэлэштыш:

— Кутырэм. Тол, шич, уна лийат,—маньэ. Пөртыштö коктын вэлэ улна. Лугыч ышташ, ужшо-колшо нигэат укэ, шонымэмлак лийэ. Тыгыдэ окса укэ дэн, вич тэнтгэш кагазым кучуктэн—„ик бутылкам лук-йа“—маньым.

Тьмапи ватэ оксам налын, лэктын кайш. Мый йывыртэнам, воштылмо вэлэ шуэш. Тьмапи ватэ, шинча вүд гай, йандар вүдым кондэн шындыш иканштэ „шроп“ шоктыктэн, пропкам пэрэн луктын шушым.

— „Ну, ындэ йүам“ шонэн, чукырыш тэмаш төчэн шолгэм. Арака тамым шижын логарат: ло-р-р-р вэлэ муралта.

— „Тьмапи ватэ шэшкэ, аракат шкэт гайак тамлэ“, манын, чашкам кумуктышым.

Тьмапи ватэ, мोगыржым кок вэкыла лупшкэдыл, ваштарэшэм үстэл воктэк мийэн шинчэ.

Шинча үй шүрымö гай „йыр-йар“ вэлэ койэш. Тьмапи ватэ дэн үйак-мүйак ой пидышташ тўнална.

— „Капка тўкым молан ыжым пыштэ“ шоналдышым. Ала мо йосын вэлэ чўчаш тўнальэ.

Изиш лиймэкэ Платон Тэрэнтэ толын пура. Руштын,—тайныштылэш вэлэ, Бургэмжэ, чурийжэ лавыргэн.

Ончыч мыйм ончал колдыш. Мыйат арака атэм үстэл лүвакыла шылдаш тöчэм.

— „А-а-а, тый тыгэ. Тый тыгэ. Кбм шонэт тудым пуртылат..... Марш!“— шоктэн, кўварым тавалата.

Кбм ындэ вурса, шонэм. Тьмапи ватэ ик сэмын воштылал вичкыж йукшö дэн: „Чу, Тэрэнтэ, Тунарэ. Тунарэ ит лүшкö“,—чачыра.

— „А... тый.... тый вэс пöрийным пуртэнат... а?“ тайныштыл үстэл лийшкэ мийэн шогальэ.

Мыйым ончалын: „А-а-э... мэмнан прэдсэдачыл.... Пэш йбра...“ манын, пэлэнэм шинчаш тöча.—„Ә-э... тэ-тэ-тэ-тэ-э. Тэ таварыш арака йўаш йўдым коштыда улмаш.. йын ватэ дэкэ.. Кэчывалым гын арака шолдышым—ужалышым кожгатэда.. тэ-тэ-тэ... тэ.. э.“

Вара шыдын: „Марш!“ шоктэн, үстэмбалым чот мушкундэн колдыш.

Шижынат ыжым кэрт „варйон“ шоктэн, пылыш тўн гычэм Тэрэнтэ мурыктышат.

Кэрэк кбнат пылаш тўн коршта.

Әй йөкшүк, Тэрэнтэ топанлан молан кырыкташ, шонышым. „Әк, күрт пий. Тыланэт адак мо ыш ситэ“. Кўсынэшыжэ мыйат санга лугычшо чўкталыым.

Тэрэнтэ пэш руштын садлан иквана сайракын чиктэмат, ситалык лийэш шонышым. Укэ. Тэрэнтэ шиждымэ гай вэлэ койэш. Мушкындыжым чумуртыл пўйжым „кочыр“ пурэш. Мыйым он гыч пўтырал кучэн, роколма*) мэшахлак шўдрал шуыш.

„А, мо кэрэмэт Тэрэндэлан тыгак кырыкташ мо? Тэрэндэ мыйм нöштылэш да—нöштылэш мый Тэрэнтэ йымалнэ пырыс игыла вэлэ почангам.

— Әй, кийамат Тэрэнтэ, колдэт гын колдо,.... Тэрэнтэ йымач йукэм пыкшэ шокта. Тэрэнтэ пий сэмын ырлэн мыйым тодыштэш.

„Колдэт... укэ..? „Ы-ык“... „шотыр“ шоктэн Тэрэнтэ пылышым пурлын ойрэн шушым.

Руштын, руштын огыл гынат пылыш пурлын ойрымо, чонмшкэтак витара.

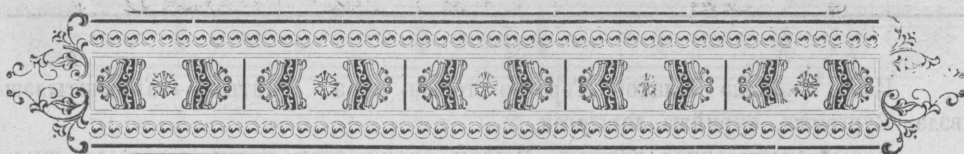
— „Ы-ы-ой“, шоктэн кычкыралын ўп гычэм руалдэн кучэн, кўвар ўмба-лан „шў-ўн“ шоктэн лупшалын вуйэм йымыштарыш. Адак киньэл шогалын, кэм таганшэдэн вуйэм тошкаш тўнгалыэ.....

Әрдэн волгыжмэк ижэ ушым налыым. Помыжалтым: шкэнан пöртыштö вўр вузык кийэм. Кбм кондэн пыштэн, кузэ, мо лийнам, нымат ом шарнэ: Ала мо омэш ужмыла вэлэ чўчэш. Тэвэ, арака дэн шинкар ватэ вэрыч кузэ ушэтым пуртат.

Тачэ Тьмапи ватэ дэч вич тэнтгэ гыч кодшыжым, кодшо аракажым йодымат: „мый пушаш-налшашэм ом шарнэ“, маньэ.

«Тыгэ кулэш», манын, вич тэнтгэм пий ушымаш шушым, адак ўмбачшэ вуйэм шэлын колдышт.

*) Парэнтгэ.

Смирнов Кавырла.

Мый 1906 ийштэ шочынам. Шочмо взерем Марий Кундэм, Турэк кантон, Марий Китнэзэ йал. Авам дэч ик ийат шым тылчаш кодынам. Школышко лу ийаш кошташ тунгалым. 1918 ийштэ ачий колыш. Пашалан күүлэш дэнэ, чэрланымэ дэн тунэмаш тэлэ гоч коштын кэртын ом ул. Садын дэнэ тунэмэм кум ий нарат укэ. 1925 ийштэ «Йошкар Кэчэ» газэтым лудаш тунгалым. Утларакшым «Арлан» журналым йоратэм ыльэ. 1926 ийштэ пырдыж газэтыш возаш тунгалым. Тудо ийштак «Йошкар Кэчэ» газэтыш возаш тунгалым. «Йошкар Кэчэ» полшымо дэнэ тарзэ курсыш тунэмаш кайшым. Садэ курсышто тунэммэ годым «У вий» журналыш возаш тунгалым. Кызыт шкэнан йал «Ужара» колкоз ушэмыштэ члэнлан шогэм. Кызыт Йошкар пусақыштэ пашам ыштэм.

Смирноп Кавырла.

Тулык Йэмит.

(Ойлымаш).

Шыжэ жап... Кэчэ йүштө. Кэчывалат торак огыл. Коншудо кочмо ий. Шүльё пасу дэчын торак огыл, кэчываллан күтө шогалтымэ вэр уло. Кэчылан тупыньэк шогалэшат, Йэмит ўмылжым йол-тошкалтышыж дэнэ висэн онча.

¹⁾ Тугышташ—тодышташ.

Кэчываллан кўтым шогалташ жап шуын,—манэш Йэмит, йолташыж дэнэ кўтым поктэн нангайат. Вүд воктэн кум кож йыр вольыкым чумырэн шогалтат.

Йэмит, коншудо воштырым тугышт¹⁾ толын изи тулым олта. Васлий йолташыж дэнэ коктын тул воктэнэ ырыктэн шинчат. Мутгыч, мут лэктэш. Йолташыжлан Йэмит шкэ илышыжым каласкалаш тўналэш:

— Эй, Васлий йолташ, тэвэ мый шкэ орлыкэм каласэм гын, өрат. Мый авам дэчын кум ийаш гына кодынам. Тэлэ Пэтро пайрэм годым чўчымыт дэкэ ачый дэнэ авый унала мийэн улытат, тушто пэш чот йўн улыт. Мөнгө толшыла корнышто авам кылмэн колэн. Авам колмэкэ ачай, изий ватым нальэ. Ийат пэлэ гыч ачамат колыш. Тэлым пуым кондышыла ачам становой дэчын коран шуктэн огылат, ачам урьадныйк пэш чот кырэн кодэн. Тудын дэнак, кум тылчэ кийэнат, ачам колыш. Изий ватэ ава, ачам, колмөнгө, ойырлэн кайыш. Пөтыр кугыза, мыйым ашнаш нальэ. Уло оралтым, погым, Пөтыр кугыза ышкэдэкыжэ кондыш. Тэвэ ындэ кум ий лийэш, Пөтыр кугыза мыйым поктэн лукто. Тулэч вара эрэ кўтўчылан коштам.

Йэмит котомка гыч коншудо киндым луктэш. Коктынат кочкаш тўнгалыт.

— Тый вольыкым авыралтэн тол. Төвө умбалнырак парэнгэ ана койэш. Мый иктаж вич-кут парэнгым луктын толам. Тулэш кўйыктэн кочкына. Эртак коншудо киндым кочкаш ок лий,—Йэмит йолташыжлан каласа.

Йэмит парэнгэ ангашкэ мийэн шогалэш, йыр ончалэш, парэнгэ шудо ик вэрэ да вэс вэрэ луктэдэн кышкымэ койэш...

Кок парэнгэ шудым луктын Йэмит изи тулжо дэкэ ошкылаш гына тўнгалын ыльэ, поян Мэтри кугыза, Йэмитым руалтэнат кучыш. Поян Мэтрий Йэмитым вўр-вузык лиймэш кырэн пытарыш. Мэтри Кугызан парэнгыжым ала кō ожно пэш шүко кўнчэнат, оролаш толын улмаш. Йэмит тидым шинчэн очыл.

— А..а, парэнгым тый шолыштат улмаш? Ындэ вэрэштыч. Ушэдым пуртэм!.. Илышыньэк от мучушто!..—манын Мэтри Кугыза Йэмитым вуйгычшо, шўргө гычшо, онгычшо шэлыштэш.

— Кугзай, мый... мый, кўнчэн ом ул, ала кō кўнчэн дыр, мый кызыт-гына тэвэ кок шудым луктым, тулэш кўйыктэн кочнэна ыльэ. Эртак коншудо киндым кочкаш ок лий,—Йэмит шортын ойлаш төча.

— Альэ магрэн шогэт! Тэвэ калык ончылно лүмэтым шүктэм-манын Мэтри кугыза Йэмитым йалыш шўдырэн нангайа.

Йалыштэ погынымашым поктат.

Мыйын парэнгымат пэш шүко кўнчэн улыт,—иктыжэ кычкыра.

— Мыйын ужар шўльö кылтам йомын, вэсыжэ магыра.

— Ворым от кучо гын, пытарат! Тойам налын, туп воктэнжэ мурыкташ кўлэш,—кумышыжо урмыжэш.

Йэмитын тупшо воктэн логалашат тўналэш.

— Шогыза, ала ок кўллан рвэзым кырэда? Пөрвой палэн налшаш!—граждан сарыштэ коштшо Чопан Каврий калык кокла гыч кычкыралэш.

— Могай адак палымэ күлэш? Пөрвуй кучалтын, Йэмитынак пашажэ!! Ушыжым пуртышаш!—кычкырат. Пасу гыч парэнгэ шудым кондэн кидэшыжэ, йолэшыжэ, могырэшыжэ пўтырэн Йэмитым урэм мучко коштыктат. Пойан Мэтри кугызан күжгү шартнэ воштыржо Йэмитын тупшым какарта. Йэмитым уш каймэш кырат. Вара шкэдшымак орол пөртыш йүүдлан кудалтэн кодат.

Эр вэлэш гына Йэмитын ушыжо пураш тўнгальэ. Вуй комдыла вэлэ чучэш.

Йал кыдалнэ, орол пөрт шэнггэч, изий вүд йогэн вола. Йэмит орол пөрт гыч нил-йола ошкыл лэктын, изий вүд дэкэ волэн кидшым, шўргыжым мүшкэш. Йўштө вүд Йэмитын капшылан вийым пуа. Оралтэ воктэн энэртэн Йэмит кочмо чэрэтышкыжэ пыкшэрак ошкыльо.

Митьурин Йатман.

ПЭЛКИД ОНТОСЬ.

(Ойлымаш).

Лачак ындэ кок кэчэ лийэш Пэлкид Онтось кугу пич чодыраштэ пичал дэн, ик йанлык уждэ, коштэш. Мыскылмылак, ик йоралэ чонат Онтосылан ок вэрэшт. Ныгунамат Онтось тыгэ, йара кок кэчэ дэн коштымжым ок шарвэ.

Пышкэрман, энэж-вондан дэлангэ воктэн, тошто тумо омарта ўмбалан шинчэш. Йыгыр күртньан пычалжым, кок пулвуй коклашыжэ энэртэн, тамака мэнакшым дуктэш. Шола кидшэ кошкэн, пашалан йёрдымо лийнат, пура кидшэ дэн чыламжымат онташ тѳча. Тудо кидшат чытыра вэлэ. Шкэ вуйажэ: „Коштат, коштатда йонлэт“, манын эркин пэлэшта. Чодыраштэ тымык. Шиштэ чўнгымѳ йўк гына кунам ик кана шокта.

— Ай-ай, нэрэт пэнтгдэ,—манын, Онтось шиштэм ончалэш.—Чодыраштэ-ыжат шиштак вэлэ ала мо?!—шопалта.

Омарта ўмбач тарванымжэ годым, дэлангэ коч кэргэ „чыньэк“ кычкыралын, чоңгэштэн вайа.

— Тошто йынлан иньанаш гын, ындэ мыйын пийал ок лий. Кэргэ чыньэкла гын, пийалым ит вучо, маныт ыльэ... Онтось шонэн, онкылаш тарвана. Чодыра покшэлныкэ кэргэ йўк „кырык-кырык“ шокта.

— Тэвэ маньым вэт. Чыньэкла да, тунамак адак кырыкла, б́рат,—манын пич чодырашкыла пурэн кайыш.

Чашкэрла шўргѳ пыгэн, пўнчэр тўналэш. Пўнчэрыштэ шўргѳ гай огыл ончалашат сото¹⁾, шўлалдашат йангата.

Онтось ик мардан эрэ онкылэш. Шиждэ, кэлгэ, кумда корэм тўрыш мийэн лэктэ. Онтось изи рвэзэ гай ушмажым каралтэн: „Овыда корэмьш шунамыс“, манын колдыш. Кэчэ гут вўд уждэ кошгмэкэ, Овыда корэмьсэ памаш вўд ушэжыкэ возо. „Корэмьшкэ волэн, вўдўм изиш подылшаш“, манын, ольан¹⁾ пушкудо рэгэнчым тошкал вола.

Пычалзын шинчажат, чоңжат чодыра кабыкын гайак пизэ. Кызыт Онтосьым ужыда гын, лач пычалзыланак шочын, маныда ыльэ. Умшажым изин гына, каралтэн, шинчажым ик-кана гына пич, ыштэн исын ончал колдыш. Шола йолжым ончык тошкалын, куго пўнчѳ пэлэн йымэн шогальэ. Шканжэ, шкэ ўшаныдымэ гай: „Мо тидэ“

¹⁾ Сото — волгыдо.

¹⁾ Ольан — эркин, осторожно.

„Кок кэчэ годсэк кычалмэт, тэвэ кушто коштэш улмаш!“—манын пэлэштиш.

Овыда корэм памаш түрыштө воштыр гай йожгата, куго, кумда шуран пүчэ, йандар вүдым, изин подыл шолга. Ушмажым вүдэш түкэн, күшкө вуйжым пөлталэшат, түрвыжым йылмыж дэн нулалэш. Ик сэмын ончалатат, ковыра ўдрамаш гай, койшланэн шолга.

Пэлкид Онтось, лүйаш—манын, пычалжым викталдэн шогалын, шэр тэмэшкыжэ мотор пүчым ончэн шолга. Куго чодрасэ кайык. Онтосьын, йывыртымыж дэн, шүмжө „изи колья гай“ пыртка. Пэл кидшэ дэн, чотрак пычалжым викталда. Пүчэ торащтырак шолга.

— „Курымышто, тидлэч осал вэр шөрла гыч лүздаш вэрэштиш, кизытат кэргам дыр?—шоналдэн, пэл кидшэ дэн пычалжым пэнгыдыракын тэмдалын, пичэ вуйыш чүчыла. Лачак пичэ вуйжым күш пөлталмэ годым Онтось лүйэн колда. Пычал йүкшо пычал шигшыжэ, шүм пырткымыжэ, ик шовыш лийныт: „вэрэштэ гын“, укэ гын?

Пичэ, вуйжым рүзалдэн, кок шэнгал йолэш шогалын, памаш түр гыч пикшла чымалда. Ыжым вэрэштарэ, а!—манын йөсын йүкын пэлэшта. Изи рвэзэ гай ўшаныдэ, пичэ шолгымо вэрыш вола.

Памаш түрэш кок ончыл йол кышажэ палэ лийын кодын, адак кудалаш тарванымэ годымжо, шэнгал йолжо дэн мылавдым кугун удрал кодэн.

Адакат, чодраштэ тымык. Пэлкид Онтось нэрэн шолгышо гай, ик жап памаш турыштө шолга. Йыр савырныл, пүчэ кышам ончылдэш. Вара кыша почэш каҕа.

Вэрын-вэрын рэгэнчыштэ вүр чучалдыш вэрэштэш. Вүрым ужын, Онтосьат йывырталын: „Э-эй, сусыргэнат, пэш мүндүркө от кудал кужак гынат возат“ манын воштылалэш.

Шогал шүлалдыдэ, Онтось шокшыныэк пичым покта. „Йүд лиймэшкэ-поктэн шуышаш ыльэ“, манын шона. Вашкымылан кōрак, йүд лийшэмэш. Тошкламэ йыда, кыша койдымо лийаш тўналъэ...

„Йүдлан вэрэмаш возэш, ужамат“, шоналдэн, эркиракын тошкалэш. Шуко гана тыгэ пүнчэрэшат, куго пич шүргэшат Онтось шкэтын малэн. Кутло ий коклаштэ шагал гын, кутло гына шкэтын куго чодраш йүдым эртарэн. Кап-кыл гына ындэ ожнысэт огыл. Йонлашат вашкэ йонлэт, могырат коршта. Кок кэчэ йара коштмыжлан орланэн, Онтосьат ожнысыжым ушыж дэн шоналда. Ожно куатат шуко ыльэ, кэчын йара коштмымат ок шарнэ. Пүчымат, маска-мат шкэтын ур-мэран шотэшак пуштэш ыльэ.

Шуко ий ындэ тудлан эртыш. Онтось тунам самырык ыльэ. Тыгак шкэтын, шүргэш маскам ваш лийын. Шиждэ коктынат, чак мийэн, кэрылтын улыт. Онтось лүйэн шуктэн кэргын огыл, маска тудым пызырэн пыштэн. Вара маска пэш чот шийын. Онтось чойа улмыж дэн гына утлэн. Тылэч вара шола кидшэ пашалан йордымө лийын, кошкэн. Пүчат Онтосьым шуко гана бргаш тōчэн. Иктыжланат бргаш эркым цуэн огыл. Тыгэ ожнысо самырык годсо пшышыжэ ушышыкыжо, почэла-почэла эртэн каймыжэ сэмынак, пōртылыт. Йужо вэрэжэ шарпымыла вэлэ чучэш...

Изи, колба тулгай, тулжат йөрэн, тул-шол гына чолгыж кийа. Онтось, куго пүнчө пэлэн нэрэн шинча. Куго пич чодыра шучкын мала. Куго чодрам кужо шэм пичкэмыш йуд лэвэдыш гай лэвэдэш. Чодра укш кокла гыч шүдыр чолгыжмо койэш.

* * *

Эрдэнэ, кэчэ күш күзымэк ижэ, Онтось помыжалтын „ой-ой, чот малэ-нам“ манын киньэл шогалэш. Йонлымэк, омаг пэш тамлэ. Тэнтгэчэ пүчэ лүй-мбжат омэш кончымыла вэлэ чүчэш.

Онтось, пичалжым энталын, пичэ кыша дэн кайаш тарвана. Тэнтгэчэ пүчэ кышат пэш раш койэш ыльэ; тачэ Онтось пичэ кышам нигузэат ок вэрэшт.

Онтось йөрлын кийшэ күйгө шоло кашка воктэн энэртэн шогалэш.

— Бидэ тыжэч Лашман корныш лэктамаг, кудыш кайэм,—манын, шкэ вуйжэ дэн шонаклэн шога.

Тыгэ шогымо годым, пурла вэчын кугшо укш күрштэдымэ „шурт-шорт“ шоктыш.

Онтось пичалжым йамдылэн колышт шолга. Адакат „дүвыр-дүвыр“ шок-тэн, йук өрдышкыла шарлаш тўгалэ.

Онтось йўклан торэш, ончыл коч авыраш күлэш, манын куржэш. Ончалат гын, шангысэ кдатдымыла койшо, шонго Онтосьэт чодыра йанлык гайак писэ лийын. Шонго кид-йол, мыландэш тўкныдымб гай, чогашта. Ушыж дэн, моло огыл, тэнтгэчысэ пүчөмак, шоналда. Изи ангысыр мэжа гай вэрыш лэкмэк, кумло важык нарэ өрдыштө, куго, кумда шуран тэнтгэчысэ пўчын, мэжа коч кудалым ужэш.

Онтось пичалжым вуктыш. Лүйэн ыш кэрт, пичэ чашкэр лонгаштэ йомо.

Сусыртымо пичым кузэ кид гычэт колдэт? Шыгыр пистэрла воктэн Онтось ошкэда. Вэрын, вэрын пичэ йолжо дэн тошто лышташым удрал тарватэн, Онтось „чурк“ лийын шогалэ.

Пистэр йымач пўгүргэн ончылдэш „мого-мого“ йўк шокта. Шырыс сэмын ланчыргыл йўк шоктымашкыла Онтось эркин нушкэш.

— Эй локтэмыр, Тропим дэн ватыжэ улыт улмаш,—манын, кок йын лийшкэ мийэн шогалэш.

Тропимат кугын шўлалдэн: „А, мый стрэлюк шонышым“ манын, тамака мэшакаштыжэ пургэдаш тўгалэш.

— „Могай, кызыт стрэлюк? Тэвэ, кум кэчэ коштмаштэ ик стрэлюк чонымат ужын ом кэрт.

— Тэ пымат вьжда уж? — манын, Онтось йодэш. Тропим воштылалын: „ужын улна“, манын, тамакажы и пыжыкта.

— Кунамырак ужын улда? Кушкыла кудалэ?

— Шукак ыш лий альэ. Пэш чот кудалын эртэн кайыш. Мэ тыштэ, нымыштым кулкэдына ыльэ. Вуйжым бондык ыштэн, „нужик-нужик“ шоктэн пўргалэш.

Пичэ кышакэ палэ. Йуж-вэрэ тошто лышташ йымач шэм рок пичэ йол-күч дэн удыраят лэктын, вэс вэрэ чодыра укш тодылалт кэча.

Касат шуэш. Ончалатат шинчалан „рўмиб-рўмиб“ вэлэ койэш. Тропим дэн ватыжэ нымыштэ нумалдыш дэн, кудышкышт ошкэдат.

Йүлэм аркам волымышт годым курык йымалнэ пэш торат огыл, кок-кана „лөч-лөч“ шоктэн, чодра мучко пычал йүк йангыралт кайыш.

Йүлэм аркам волэт гын, йактэр пыта. Умбакылажэ нөллэр, кожэр тунгалэш. Сэдэ нөллэрыш пурэн каймэ годым, Тропим дэн ватыжэ Пэлкид Онтось дэж мийэн капланат.

— Толза, пүчэм ончыза! Маньын Онтось, өрдышкыла кидшэ дэн ончыгыш.

Кэракат, воктэнжак, куго ава пичэ йывышт кийа. Кок-кэчэ годсэк кудалышт коштын нойэнат канаш шуйэн вочшыла вэлэ койэш. Шинчажэ гына тарваньдэ ик тура онча.

— Овтось кугузай йарак кум кэчэ куршталын огыл,—маньын Тропим пүчэ йыр коштэш.

— Пыкшэ-пыкшэ поктэн шуын, савырал шушым—маньын, Онтось пурла кидшэ дэн чылымышкыжэ тамакам оптэн, пүчыжым ончэн шолга.

Комсомол мур

Олыклаштэ мөр пэлэдыштэ
Ошын койын пэлэдалтэш.
Комсомол-лай ушэмыштэт
Кэчын паша виангэш.

Ломбэр пакчам пытаралын
Олма пакчам ыштэна,
Тошто илышым кудалталын
У илышым ыштэна.

Вүд түрышкэт волалыым
Вүдын йогымыжым ончалаш,
Комсомолыш пуралыым
Калык паша ышталаш.

Орбор марий качышт-влак,
Ой, пэш мотор, пэш чэвэр:
Изыракшэ пионэр,
Кугыракшэ комсомол.

Вүдэтланат волалат гын,
Курык кыдалан ит чарнал.
Комсомолыш пуралат гын,
Паша дэчын ит чакнал.

Ончык, ончык, ончык, ончык
Кэчын ончык кайэна,
Кэчын ончык кайалашна
Күштэн Лэнин кочана.

7/IV-29 ий.

Йогор Сэмон.

У МУРО

Йолэш чиймэ ботинкэмжым,
Йолэмлан ок кэлшэ гын,
Ом чийалал ильэ.

Вуйэш пидмэ йошкар шовычэмжым
Чурийэмлан ок кэлшэ гын,
Ом пидылдал ыльэ.

Элэксан эргэ Йыванжым,
Комсомол ок лий гын,
Ом йөралтал ильэ.

Мушкинский Васлий.

Китнъэмарийн.

ЛУМЭГОЖ.

(Ойлымаш).

Кожла. Кушко куржына - шкат ом шинчэ. Йол йүмалнэ ныгуш тошкалаш: торэш - кумдыкэш йбралтшэ пушэнтэ. Йыр - ваш пульо шүшка. Йужо пушэнтгэ укшлан толын логалэшат, күзө дэн пүчкын кудалтыммыла күрлын шуа. Лүйкалмэ йүкшо чадырма йүлмыла „чытыр - чатыр“ шокта.

Мыйат чакнымаш укэ. Пуди гай ончыкак пурэм.

Лүйкалмаш утыр лийшэмэш. Йужгунам пылып воктэнак рашкалтэн колтымо гай „бун - в“ шоктыктэн пудэштарат.

Воктэнэм Сидоркин йолташэм кайа; тулэч умбалнэ моло - шамыч. Мый эн түрысё плангыштэ улам.

Кэнэта ончал колтышым: мыйын Сидоркинэм укэ.

— Сидоркин!.. Николай Карпыч!..— Укэ. Мом ышташ?.. Куш куржаш? Ончык, альэ шэнтэк! Ончык кайаш гын, шучко ошо-влак ышкэтэм авурэн налыт. Шукак ёрын ыжым шого: ончыкак куржаш ыштышым. Пасу мүндүрвак огыл дыр. Уна, пурла могырышто, кожла түр чара койаш тўнгалэ. Ончылно, кож воктэн ала кё „быдэ - бодо“ кайылдэш. Мыйат йывыртышым. Сидоркинэм поктэн шуым, шонэм

— Сидоркин!— манын куржын мийэн шуым. Укэ. Сидоркин огыл. Нэмнан кашакыштына тыгай укэ. Вачэ үмб-алнэ погон, вуйышто тошто салдак картуз, сангаштэ кокардэ.. Ёрым... Мом ышташ? Кё тидэ?

Лүдмыж дэн шинчажым туара гай карэн мыйым ончал колтыш. Упшажэ гыч вүр йога, нэр үштмо шовычшо дэн үшташ толаша.

Мыйым ужын наганым шуйыш. Пычалэм дэн наганжым содор пэрэн сүмыршыमत, мүшкыржылан пычалым виктышым. Пычал йытыр мучашэм чот гына кормыштал шындыш. Уло вийэм дэн пычалэм кидшэ гыч мучыштарышымат, сангажлан приклад дэн „бырлоч“ шоктыктэн пушым. „Ок“, манын унчыли кэрылтэ.

Пульо эрэ шүшка. Чара пасушто, кожла вэлыш, пулэмэт дэн „дун - дун“ вал шоктыктэн солат.

Мыйат, ышкэнан кашакым ужын, шола вэлыш шыжыктышым. Пуштын кодымо йэнгэм дэч мўндырат огыт ул улмаш. Ала кузэ мый корагынам. Кашакыш мийэн ыжым шу. Кэнэта: „На атаку, цэп, вперэд!“ Ура!.. манмэ шэргылтэ. Шангысэ йэнгэмлан турарак лийын гыва шуым: мыйын йолэм ала кё шубыныё дэн нэрэи колтыш. Тугэ гынат, кодмо ок шу: шокшыныэк адак күр

жам, шөнгөлнөм ала мо „шырт-шорт“ шоктыш. Савырнэн ончалын ыжым шукто: шинчалап кандын, ужаргын койын, кожла-түрүш мийэн возым.

Мо тыгай?.. Кушто улам?.. Ончыштам: ала кушто, чодыра воктэн, кумык кийэм. Вуй мучаштэ, пэлвырак, рокыш кэрылтын, пычалэм шөрын шога. Пэл могоырыштэм кутко шуэ. Кок-кум кутко кукшо шудо вондышто мөнгтэш-ончэш кудалыштыт. Молап йолташ-влак кычкырэн огыт ул? Ала тыштак кожлаштэ малат?.. Колыштам... Шудо - шырчык дэч моло нымат ок шокто. Коклан-коклан гына кармэ мурэн эрта

— Чу, тыгэ кийэн ок лий, тарванышаш. Йолташ-влакым кычалшаш, манин капым кок кид дэн чараклэн шинчаш тарванышым. Йолгыч тўгалын шўм гөч вўрж дэн шуралтымэ гай ала мо шуралтэн колтыш. Адакат нымат ок кой: уш кайэн шунгалтым.

Ала кунар кийэнам дыр? Помыжалтшэ гай шинчам почын ончэм: пичкэмыш, шўдыр-влак йылгыжыт. Ала молап кок йолэмат коржэш. Кучылт ончышым гын, мыйын кок йолэмат вўр дэн кўр гай комэшталт шинчын. Вуй чап гай мура, ышкэмын гайат огыл. Чон йөсө дэн ачап, аван ыштымыжланат өпкэлэн шортын колтышым.

Өрат!. Молап йолташэм-влак мыйым налын огыт ул. Ошо-влак кырэн пытарышт гын, вэлэ.

Шовэн, шовэн, пытаргышлан ик мучашыш мийэн шуым. Укэ. Мөнгтэш чакэн огыт ул дыр, чакат ыльэ гын, мо гынат пылышлан пура ыльэ.

Вуйым вөлтал киньэлаш тўнгалым, укэ ок лий, кок йолат пу гай тўнчын. Пытаргышлан уло вий дэнак, шинча вўд йөрэак, кок йолэмат ончык шуйэн, лочо аза гай кид дэн чараклэн шинчым.

Кўшнө шўдыр-влак йылгыжыт, йырэм лумэгож тўшка авурэн, өрдыжышкө нымат ок кой. Лумэгож тўшкам ужымат, ижэ ушэшэм: «Нэмнан кашак сэнэнак улыт дыр, лумэгож тўшка авурмо дэн мыйым ужын огыт ул аман,“ манмэ пурыш. Тыгэ палэн налмэкэ ижэ чонэм лапэмэ.

Кава утыр вэсгўрлэмэш, шўдыр-влакат волгалтым чарнаш тўнгалыч. Шуко вўр йогымылан ала мо, вуй пэш мура, пылышлан тўрлө йўк пура.

— Вочшаш, ўньар пытыш, кунам гынат кынэлам дыр, ом кинэл гын, колэм гынат йөра, ындэ мылам чыла иктак; утарэн налшэ ачам—авамак укэ,— манин вочнэм ыльэ. Ту коклаштэ тылызэ йырэм волгалтарэн колтыш.

Ончэм. Шола вэлыштэ, мый дэчэм мўндўрак огыл, шэм чумырка койэш. Орнам. Тидэ мо?... Колшо кап гын, альэ иктаж мыйын гайэмак сусыргышо гын...

— Толза-а! Мыйым утарызэ!

Йўдэ кошкэн пытышэ логар гыч йук пыкшэрак лэктэ. Колыштам... Нигат пэлэштышэ укэ. Ордыжтө кийтэ йолташэмат пэлэштымаш укэ. Колшак аман? Кө гын? Ошо альэ нэмнан? Коч кө лийжэ, колшо гын, ныгушкат ок кайэ.

Омо пэш пызыра. Пыкшэ гына возын, нымо шинчыдэ, малэнам. Помыжалтым. Шинча сортам имэ дэн шуралтэн колтымыла кэчэ волгыдо шуралта. Ындэ сутка эртыш, кочдэ—йўдэ кийэмлан.

— Эк, чонжэт!.. Кө мыйым шоналта гын? Нигат ок шоналтэ, ача - ава вэлэ таза капаным луктын колтэн, таза капанак толэш, манин вучат, адак га-

вэтэш кок кум корным: „Ото поктымод годым нэмнан пэш куго зийан лийын огыл“—манын сэрэт дыр. Тушкат: „Китнэмарий колэн“ манын огыт возо, ала могай ик салтакын увэржэ укэ-гына, маныт.

Кэчэ пэш шокшын ырыкташ тўнгальэ. Логар кошкэн. Уло көргө тулла йўла, ик тўчалтыш вўдлан ала мо пушаш гай лийнам. Умбалнырак пошкүдэм кийалталаш. Кугурак капан, нэлнэ картузшо кийа, гимнастёркым чийэн, вачыштыжэ погон койэш.

Ош салтак—аман? Кэнэта ушышкэм пурыш. Вэт мый ик ош салтакым кожлаштэ сангаж гыч пэрэн кодышым. Ала тудо? Сайрак ончэм.. Тудак. Упшаштыжэ шэм вўр тугак малэн шивчын.

Күзэ тышкэ толын возын? Толын вочмыжо ушышкэм пурыш. Вэт кожлам шокшыннэк куржын лэкташ толашымэм годым, шэнтэлнэм „шырт-шорт“ шоктыш. Мый тунам ончалаш ыжым йарсэ. Мыйым шуралташ шонэн куржын гынат, ала күзэ толын шуын огыл?

Тудыпат мыйын сэмынэм йэшыжэ уло дыр? Мыйын сэмынак тудымат ача-аважэ таза капаным луктын колгэн, тазамак вучат дыр? Тудлан кызыт нимат ок кўл, ныможат ок коршто. Мыйын сэмынэм йўмо-кочмыжо шуын орланэн ок кийэ. Мый гын, тачэ вэт кок сутка орланэн кийэм.

Мэ совет салтак нигунамат властыым кугу мўшкырлан огына пу!.. Пытаргыш вўр тўчалтмэш осал ваштарэш пижына. Эрэ ончык пурэна.

Ак, йўмэм пэш шуэш! Мом ышташ? Кушто муаш? Кинэл гына кайэн колтэм ыльэ. Тэвэ тыштак мўндўр огыл, олыкышто вўд уло. Тушто вончэн кошташ кў плита дэн пашмам пыштэн ыльна, күзэ мийэн йўат?.. Кэч иктажэ толжо ыльэ.

Йырэм ончыштам. Нигат ок кой, чыла шып. Нимо укэ. Воктэн кийшэ ик ош салтакэмак вэлэ койэш.

Чу? Воктэнэм ала мо йылгыжэш. Ала вўд атыжэ уло? Ак, вўдшо лийэш гын?!.. Ала лачак уло!

Пэш тора гын, иктаж 7-8 важык лийэш. Укэ, чон ыш чытэ. Толашэн, толашэн тарваншым. Кок йол когыннэк шорвондо вэлэ. Кумык лийын нуш-каш тўналным. Толашэн-толашэн мийэн шуым. Шым-кандаш важык коклам 10-16 мэнтэ кокла каймэ гай чучо.

Рашак, приклад дэн пэрэн кодымэмак. Сангаштыжэ сово кумдык какаргэн. Упшакэ тугак вўр. Шўм тураштыжэ адак вэс рож уло, гимнастёркө вошт пурэн, тушыш лэктын. Воктэнжэ вўд коштыктымо пльагэ. Вўдшө йатыр кодын. Чон йывыртыш: колмэш йўаш сита.

— Йолташ! Тыйым сусыртымэмлан ит сырэ—манын вўд пльагыжым рудаш тўналным.

Пэл киннэр вуй дэн гынч чараклэн толашымэм дэнэ кидэм йарныш. Сусыргышо йолэм корштарэн „дуп“ вэл шоктэн йолташэм ўмбак волэн возым.

Кўпышө көргыж гыч, шўлалдаш лийдымэ йыгыжгэ нуш лэктын, нэрыш пурыш.

Тэвэ —тэвэ укшинчам. Тугэ гынат, шэр тэммэшкэм йўын колтышым.

Күзэ гынат вашкэрак шужэн колэм гын, йора ыльэ, манын шонаш тўналным. Адак ожно йалыштэ ик ватын логар тўнжө кошкышат, кочдэ ала

кушкэн илымыжэ ушэшэм пурышат, шужэя вашкэ калаш ок лий дыр, манын ойгыраш тўнгалым.

Мом ышташ? Кузэ ышкэ чоным пытаршаш? Бүндэ мыйэ молан йбрэм?... Мыйым кё муэш? Йолташ-влак ошым сэнэн мўндүркё кайэныт. Йэн ужэш, манаш, лийшвырак корнат укэ. Лучо ышкэмым ышкэ пытаршаш. Тэвэ тыштак ош салтакын пычалжэ кийа, пэш чаплэ, Английский гына. Патрон сумкажат мўндурнё огыл. Кидым вэлэ шуйэи налшаш. Наганжэ лийэш гын, утларак сай. лийэш ыльэ.

Шонымэм шуктышаш альэ укэ? Ала вучышаш? Кунам гынат иктаж кё пийалэшэм толэш дыр?

Укэ!. Лучо пытартыш шўлышэм кодмэш илэнак ончэм. Совэт салтакын лўмжым ом шўктарэ. Адакат вуй пёрдаш тўнгалэ. Ту коклаштыжэ йыгыжгэ ўиш вэрыш нура. Мўнгөш ышкэ вэрышкэм пэш кайнэм, ўнар укэ. Кэчэ пэш шўргым когарта, нимо авуртыш укэ.

Шокшо кэчэ вуй ушым утыр агыртыш. Вуй агыргымэ дэн мыйат варашыжым шулэнам.

Пэш шуко малэнам. Кынбэлмэм годым шоктэ шўдыр пэл йўд жаныштэ льэ. Нимат вашталын огыл: ч/ла тошто сэмынак, суебырмат тугак коржэши. Воктэн кийшэ йолташэм гына утларак ўишалтэш. Ала кўргыжё шўаш тўналын, ала мо?

Мо вэрчын сар? Сарын койшыжак туганэ. Сарыштэ эрыклян ваш толшо йэнчым чаманаш тўнгалат гын, вара кё эрыкым арала?

Эр. Кас кэчэ вэлым мардэж пуальэ. Тошто киймэ вэрысэ лумэгож тўшка гыч изи кайык чыгымалталэш. Ик шёр гыч вэс шёрыш комбо ныстыл гай пыл йарымалтэш.

Кумышо кэчэ. Тыгай кэчэ мыйын кунар кодо гын? Шукак кодын огыл дыр. Ала мо тэнтэчысэ ўнар мўнтёштын. Ўишалт кийшэ колшо, кап дэчат ышкэ вэрышкэм кайшаш гай огыл.

Пльагэм луктын ончалым; вўдэм шукак кодын огыл. Икана сайын иўаш гын, пытышашлык. Кўлмэшкэм ситараш логалэш. Вўд ок лий гын, куکشо логар-гыч пытартыш шўлышэмлан орланэн лэкташ кодэш.

Мом ышташ? Пёрык йўшаш, альэ салдак сэмын нормым ышташ? Ик ой дэн кэлшышым. Кэчылан кум гана дэч утыжым подылаш огыл.

* * *

Тачэ шокшо лийэш дыр? Кэчэ пэш йошкаргэн лэктэ. Адакат шокшэш когаргаш пэрна.

Ала мо пэлэшэм пэш шучэмын: вуйышто ўишё шонэн коклян вэлалташ тўнгалын, коваштыжэ шэмалгэн. Пылыш тўнгыштыжэ нугыдо шэм вўр малэн шинчын. Сисыр вэрыштыжэ шукш пучымышла вэл шолэш.

— Тачысэ шокшо кэчыштэ тидэ мо лийшашлык гын?—манын шонэн кийэм. Лийшныжэ шўлалтэш ок лий, тўрлэ йыгыжгэ пуш.

Укэ. Кузэ гынат тижэч коранаш логалэш. Кэч кунар колаш йарнэнам гынат тыгай алысыр пэлэнак колмэм ок шу.

Пльагым пуйыш пурлын сагышынат, тошто киймэ олмышкэм мөнгө:
„кэч пэл сэгатлан ик йол—тошкалгышым кайэм гынат, йбра“, манын нушкаш
тунгалым.

Уло эр жапэм вич-куд йол тошкалгыш каймаштэ эртаршым.

Толашэн, толашэн, пыкшэ олмышкэм мийэн возым. Мөнгышкэм толын
пурмо гайак чучо.

Йбршын айдэмэ сын гыч лэктывам. Вуй нымомат шонэн ок мошто.
Пэлэ колшо улам. Коч ачат-ават толэш гынат тарванымэ ок шу.

Кэнэта... Шого: оталшаш ынжэ лий... Колыштам.. Укэ, нымат ок шокто.
Чу... ала мо шоктэнак шокта. „Тыбэ—добэ“ имньэшкэ йол йүк шокта, кок-
лан—коклан кутырма йүкат пылышлан пура.

Пэш кычкырал колтынэм, адык лүдам. Ала оп бандит түшка, шонэм.
Токат плэныштэ илымэм годым, йошкар салтакывым туп коваштыжым
илшыньэк ныктычат, мыйымат тугэ ыштат, манын, йүк пуаш аптыранэрак
кийэм.

А лач ышкэнан кашак гын? Лумэгож түшка гына аптырата. Кыньэл
шинчын гына ончал колтэм гын, йол эркым ок пу. Ик вэрэ гына, ала кузэ
төрза кумдык рож уло. Ончэм. Олык койэш. Лачак тудо олык востэн мэ кийэ
ыльна.

Йүк утыр изэмэш. Кунар шоктымыжымат пылыш мурмо дэч умлаш ок
лий.

Эк, тидэ нэмнан кашак лийэш гын, кузэ гынат ышкэнан вэлыш лэкташ
ыльэ.

Кэнэта пашма гыч эртэн кайшэ казак-влак койыч. Ужар гимнастйоркан
йошкар лампасан, видыштышт кужо пикэ, иктаж витлэ нарэ улыт.

Ончылно мотор гына имньэ дэн-комаядир. Öргньэрыштыжэ модын гына
кайа. Уло кашшэ дэн шэнтгэк савырнэн „Рысью марш!“ манын чот гына кыч-
кырал колтыш.

— Шогыза!.. Кузэ гынат мыйым, колмо дэч утарэн, пэлэнда налза!—
кычкырэнат төчышым, укэ имвьэ йол йүкышт дэн нымат ышт кол.

— Эк, каргымэ, ой, чонэм,—маньымат, уло чон йбсэм дэн оралгышэ
үкэм дэн шортын колтышым.

Тыгэ толашымэм коклыштэ, уло вүдэмат шöрын йоралт йогэн пытыш.

— Но!.. шовалтышым:—ындэ мыйын ылыш пытыш. Мом ышташ? Тыш
ончалым, туш ончалым, нимат укэ. Шып..

Коклан-коклан лэвэ мардэж дэн лумэгож түшка тарванылэш. Ала мо
„ындэ пытыш-ш-ш“, манмэ гай вэлэ пылышлан пура.. Тымк..

— Укэ, шып кийа, колэнак?..—манын, ала кө шыма йүк дэн пэлэштыш.

„Чурк“ лийым; уло могоыр ковантэм шэргылт кайыш, шижынат ыжым
кэрт кэнэта савырнэн ончал колтышым.

Ончэм. Лумэгож кокла гыч Йакунин йолташ шара шинчаж дэн пэш
түткын онча.

— Ой, альэ чонан, ышкэнан йолташак, толза! Вашкэрак доктырым бон-
дыза!—манын комрот кычкыралэ.

Пэл минут гыч, мыйым шыман гына, комдык сэвырэн, умиаш ала могай эмым колтышт.

Умбагыжэ адак ушэм пытэн. Шуко—шагал жап гыч помыжалтын, шинчам почын ончалым: дивизионный лазарэтыштэ улам.

Воктэнэм шинчалыкым чийэн, ош шовыр дэн доктыр-влак шогат. Нунын дэч посна адак ала могай пропэсыр мыйын йолэм онча, кидшэ вўрагын.

— Но!.. Пийалан улат, улмаш!—шокталэш,—ындэ вашкэ тырлэт, пэл йолэтым пўчна!—мавьэ.

Лумэгож тўшка мыйым кум сутка шылтэн ок кийыктэ ыльэ гын, йол дэч посна ом код ыльэ, дыр-шоналтышым.

Шонго кож.

Кумда пасуын покшэлныжэ

Шонго кожэт вожланэн.

Тидэ кожын укшыжо

Чэвэр кэчым авырэн.

Озым лэктын йошкаргалын,

Кэчым ончаш толаша,

Моло гайак йыбыргалын,

Тудат кушкаш пэш тўча.

Пасу покшэл озымжо

Койын вэлэ ужарга.

Кож йымалысэ озымжо

Койын, койын тўлыжга.

Кэчэ уждэ, ўмыр шудэ

Мэмнан озым ынжэ йом.

Тидэ кожым мэ рудэ,

Ок тол тышкэ кэчэ йол.

Айтса, родэм-шамычэм,

Тидэ кожым руэна,

Аршын кутыш пўчкэдэн

Комакашэт олтэна.

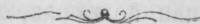
Вара мэмнан озымна

Ужар вуйжым нўлталэш,

Ўмыр мучко волгыдышто

Ужаргалын кўзалэш.

С. Тойшэв.

Күгэчэ йүд.

Ныжылгэ мардэж «йыжгэ» пуалэш. Каваштэ ик пылат укэ. Коклан-кок-лан шүдыр-влак, койэдат. Мый нур гоч Йошкар-Олаш толам. Чыла вэрэ шып. Эс - огыл пийат ок опталтэ. Лач. Каншан вүдын йогымыжо сургалтэш. Адак мүндүрно-мүндүрно, кэчэ лэкмаш вэлыштэ: волгыдын-чэвэрын эр ұжара койэш.. Тыгай жап годым, чыла йэнлан тамылэ омо дэнэ малман. Йошкар-Олашкэ толын шуым, тушто иктат малышэ укэ. Кино сүрэтэм ончат. Күгэчэ кушэч лиймэ нэргэн докладым колштыт. Адак йужо „ушан“ йэнжэ чэркыш пурэн, сангажым пэркалэн шолга.

— Чэркыш пурэн, ончэн лэкмаш—манын мыйат шоналтышым, вара кұвар воктэнсэ чэркыш мийэн пуршым. Чэркэ гыч йумо кумалшэ йэн-влак кайэн пытэныт. Рвэзэ, ұдыр-влак гына, шорык йол модышыш погынымэ гай, пичкэ-мыш лукыш погынен, шогалыныт: воштылшыжэ воштылыт, кутыршыжэ ку-тырат.

— Майук, тый тачэ Сэньукэт дэнэ сұан штышаштамат ойлышта дыр? ма-нэш иктыжэ.

— Упшатым карэн, ит шолго!... ышкэ Эчуклан пэш кайнэт да, ок нал—ма-нэш Майушко.

— Ужат, марлан каймэ нэргэн ойлаш вэлэ чэркыш погынен улыт...

Чыланат „шуу“ воштыл колгат.

— Йбралтымэ тагым ужын, мутланышаш огыл гын, чэркышкыжат ом тол ыльэ—манэш ик шэмалгырак тусан ұдыр.

— Чынак шол—маныт, моло ұдыр влакат.—Таг дэн ойлышаш ок лий гын, мээт она тол ыльэ.

Рвэзэ, ұдыр-влак эшэ йтыр мутланэн шолгат ильэ дыр... Чэркэ орол поктэн лукто:

— Чэркэ гыч лэкса. Тыштэ толашэн шогашда шорк йол пёрт огыл!...

— Вэс лукышто ик шэм пондашан кугыза, службо пытэн гынат, шортын-шортын кумал шолга. Алтар гыч поп лэктэ. Шортын, кумал шогышо кугызам ужо да.

— Эй, Иван Петрович, тачэ кэчын Христос ылыж кынбэлын вэт! Молан ойгрэн кумалат? Тачэ кэчын йывыртэн кумалман—манын, пэлэштыш.

Пондашан кугызат, шола кидшэ дэнэ шинчажым ұштыльб, поп вэлыш ончалэ, вара пэлэштыш.

— Эй, бачышка... Тый от шинчэ вэт... Мыйын пэш кугу ойго...

— Мо... Йыван?.. Могай тугай ойгэт?.. Ойло!..

— Тэвэ, мыйын пэш сай казам уло, тый гайэтак... пондашан... пэш чэрлэ,..

Кёлан сортам чүктыман гыв?

„Тый гайэтак“ манмэ шомакшылан поп пэш сырып:

— Эй, сторож.. сторож!.. Кушто улат?.. уштымо Йываным чэркэ гыч по-ктэн лук!.. Мыйым күгэчэ кэчэ, „каза гай“ улат, манын мыскыла!..—манын, чэркэ оролым кычкыраш тўнчалэ.

Йыван кугызат понын сырмыжым палыш да, шыман пэлэштыш:

— Бачышка! Мый.. мый вэт тыйым, „каза гай улат“, манын ыжым ойло.. Мыйын казакэ гына, йөршөш тыйын гайэтак: пондашыжат, мэжшат тыйын пондашэт үпэт сэмынак кужу.. Ала.. молэбыным ыштэт?..

— Айда.. дурак.. к чорту.. Сторож, вашкэ поктэн лук! Уштымо йын йу-мым мыскыла!

— А все—таки... бачышка...

Адак ала мом шэм пондашан кугыза поплан ойлынажэ ильэ, шомакшым ойлэн шыш пытарэ, чэркэ гыч поктэн лукгыч. Попат мөнгүжэ кайыш. Мыйат лэктын кайшым.

Мушкинский Василий.

Голупсов Микалэ.

МЫСКАРА.

Марий пөртыштө йыдалым тумыштэн шинчылдэш. Суас шүкшү вашматым чийэн, тупэш мэшакым сакалтэн, кидэш упшо түшкам күчэн, марий пөртыш пура.

Суас. Йакши ма, изай?

Марий. Мый Йаким ом ул.

Суас. Исан турасын.

Марий. Изам дэнат ом ул, шкэнан дэнак улам.

Суас. Йага бурык аласын ма?

Марий. Йапык Вуртэмэш алашам йомдарэн, манат?.. Алашам вү-таштакыс.

Суас. Мына бурык!—манык упшыжым пэрэн ончыкта.

Марий. А—а! Упшым, манат улмаш.

Суас. Ал, ал!

Марий. Далал пуэм, манат?

Суас. Мына бурыкны ал, дим!..

Марий. Айда, вэс йэнглан алал пу, мланэм кызыт ок күл.

Суас дэн марийын, мутышт ок кэшат, суас лэктын кайа.

Марий. Ну, суасат чылт ийа гай улмаш. Упшыжым пунэжэ. Шо-шым толэш да когарыш кочкэш шона ала мо?

— Ийа сүасым пышкэ...—манын гына шукта.

Руш. Здравствуйте товарищ!

Марий. Ийа сүас дэн зрак толашышна шол. Тыйат колын шук-тэнат?

Руш. Воду пить хочу.

Марий. Пий водарым манат? Суасыжэ упшыж дэн агыртарыш, тыйжэ йэн суртыш пий водарым кондэн агыртарнэт—манэшат, марий рушым поктэн луктэш.

КЫРЫК МАРЫ ШАЙА.

Когэчѳи анцѳыл пост.

I.

Тумэрлэ цэркѳи солаштыш Ильйа лѳиман поп повэдаѳиймжѳи годѳим йадѳыштэш:

— Аракам йѳунат?

— Йѳунам вэлэ вара, кѳизѳитат, эчэ шолтэм...

— Кого сулык, эргѳим, пиш кого сулык... Йѳимѳи простѳья, йѳимѳи пр... Простѳья—манат ак шокты,—кѳыштырак, томаэтшѳи, маханьѳи? Изиш кѳытырал сѳинцѳаш минэм, манэш.

— Йа́л ватѳи-вләм моло тѳикә́лѳинат чай?

— Батьушка, ти сулыкат лин.

— Кого сулык. Тидѳи пиш кого сулык. Ти паша́шкѳи сѳитона арзарѳимаш-гѳиц карангаш кэлэш, ѳишкѳимѳим пэрэгаш кэлэш. Тэхэнѳи корнышты кашташ пиш кого сулык. Ну, эчэ махань сулыкэт-влә улѳи? Коммунист вләлән моло шѳүмѳин ат ѳл. Йѳимѳи ваштарэш сирѳимѳи кѳинь-гә-вләм моло ат лыт?

— Ё́рвэ́эм-влә икә́нә кандәнѳит ѳльѳи дә, изиш так сѳинцѳимаш-гѳиц лѳидѳидалѳинам ѳльѳи.

— Ах, господи!, мам вара шайѳыштат, супостат, окайанѳий. Йѳимѳи ти гишән тѳиньѳим ак простѳьи. Пиш кого сулыкѳим ѳштәнәт...

II.

Повэдаѳиэн пѳитәрѳимѳикѳижѳи, поп ләктат токѳижѳи ашкәдѳи. Пә́л корнышты, пә́лѳим ажак ватѳим ваш ли дә, йѳирән-йѳирән цәржѳи-гѳиц чѳи́к шѳыральѳи.

— Тагачѳи матѳышкаэм алашкѳи кәә. Йѳит лимѳикѳи кытырән сѳин-цаш ми,—маньѳи дә, сѳинзә́жѳим кѳималтальѳи. Токѳижѳи мимѳикѳи матѳыш-кажѳи жәрковѳийѳим стѳол вѳилкѳи лѳиктѳил шѳиндѳиш дә кашкаш сынцэвѳи. Поп качкѳин сѳинцѳимжѳи годѳим матѳышкаланжѳи йѳирән попа:

— Матушка, тѳинь нимат ат палѳи вэт. Мѳиньѳин йа́нгшэм тагачѳи пиш сусун кушты́лгын чучэш.

— Батьушка, ма гишән вара ойхѳырымла?

— Ойхѳыраш ман ам попы. Иктә́жѳилән панихидѳим служән пумѳи шозш. Окса кэлэш.

— Ка́врик ватѳи йасы ѳльѳи. Эчэ колдэ гыцэ?

— Колѳдэш кәлә. Ти шим кужѳи ѳпән чорт кнам кола вара. Шайтанэ́жѳижѳи тѳрләнәш вэлэ тѳингә́лѳин, маныт.

— Ах, господи, малан ак колѳи вә́л? Колән кәшәш ѳлнэ́жѳи. Вара служән пуэт.

— Көзүйт эргөйжү эчэ йасыланаш тьингәлһин манһит. Лүдһит. Ой-хырат. Колән вэлэ ёнчһи кэ ёлнэжһи, манһит. Кола гһинь пиш йажо линэжһи. Колһимһижһи, атьяжһи кого йиш сасна игһим ак пу гһинь, низашто ам служһи. Ёшкэок, чорт полосатһи тайһижһи, служһижһи.

— Ит саслһи. Йимһижһицәт ат лүд. Кого пост вэт.

— Эх, тһи, мать вашу!... Мәләннә махань кого пост вара? Уәрһи-нһаш.. Анцһикла эчэ шукһи повэдайаш улһи.

— Эх, шонгһи пи, „Кого пост“ йажон кэлэсэн мһштышыц. Мәләннә, поп-вләлән пост агһил,—йармһирка, торгәйһим вэрэмә. Мәнмән вэсәлә йармһирка тидһи толһин. Йимһилан тау. Паки и паки... Кү райһишкһи кэнэжһи, мһинь токэм толэш. Цәлковһийһим, кок-кһим тангәмәт цикән кода. Тһижәм эдәм—кок кһим тһижәм тангә кһищәнһиштһи.—Кһишанжһим сәвәләш, вёитһижлан попа.—Тһинь, ородһи, пост, манат. Мәнмән пост агһил,—пайһим вэрәмәнә. Тһинь, матышка, йһилә алашкәт кәйэт вара? Кәәш вэрэмә...

Матышкажһи алашкәт ләктһин кәа дә, поп кушталтән пөрт йһир сарнәл кәш.

— Эх, ватһи кәш ёндә. Олак. Вадәш ажак Онисәэм толэш, „загульайэм“, ман колтыш дә, әрәкә кһичәл ләктһин кәш.

И. Артемьев.

Тһишман шайлана.

Останиш—останиш толэш...

Жэрә шёдһир валән кәш...

Ой, сәндәлһик йһила...

Йһила... лһимат шёла...

Лһим лёвац мүләндё

Жаргһи у мүләндё ләктәш...

Ой.. Валгалтәш—валгалтәш

Лидә цилән йәмдё.

Тһил—тһил салһим вёсә

Ма дакһинала толэш,

Хала—сола йһила.

Ой... ма... ма вара кайәш?

Йөртёдә, йөртёдә тидһим...

Ой!.. Молот дон сарла...

Мүләндё—мүләндё йһила...

Йасы—коләм, вёдһим... вёдһим...

Кәчё ләкмё вәлнё жэрә

Тһил салһим, йакшар жэрә

Йакшаралгё төлгёжалтәш,

Йакшар пёлак вёсәлтәш!...

Ой, кү тидһи? Кү вара шалга?

Кого йакшар пёлак сага...

Күлән корнһим ажәдәш!

Мә дакһинёла толэш...

Валгһинцёш... Хёдһиртёш...

Эх, курёмна пёитёш.

Ой, сәндәлһик рёшкәлтәш!

Ой, сәндәлһик вәшталтәш!

„Тәдәси,

Муро влак.

1.

Порсын йарым мундыражэ,
Ой, рончылтэш, рончылтэш.
Писэ вурсан товаржэ,
Ой, катлалэш, катлалэш.

2.

Уач-уач мэранжэ.
Ошэмын гын, укэ гын?
Пасу шэнгал капкажэ,
Почылтын гын, укэ гын?
Тэний кучымо таңэмжэ
Шоналта гын, укэ гын?

3.

Шокталалаш кармонь лийжэ,
Кэмэт дэнэ мом ыштэм?
Таңэм лийжэ, сайрак лийжэ,
Алашат дэн мом ыштэм?

4.

Мурэм ыльэ, мурэм укэ,
Мурэм сондык пундаштэ.
Мурэм почын налаш ыльэ,
Сравоч мотор кидыштэ.

5.

Каласалал, йолташэм,
Каласышаш кумылэт уло гын.
Шушшалалал, йолташэм,
Шушшалашаш кумылэт уло гын.

6.

Ош солыкэм кидыштэм,
Кидэм йўла, мом ыштэм?
Ший шэргашэм парньаштэм,
Парньам йўла мом ыштэм?
Ош моторэм шинчаштэм,
Шинчам йўла мом ыштэм?

7.

Рийа-рийа шўвыржым,
Кё шокталтэн, кё кайэн?
Тўп-тўп тўмыржым,
Кё пэралтэн, кё кайэн?
Йэпий ўдыр Вэдукшым,
Кё ончалын, кё кайэн?

8.

Пўкшэм уло, пўкшэм уло,
Пўда пудыргымэш пурлалза.
Солыкэм уло, солыкэм уло,
Шўргыда кошкымэш ўшталза.
Таңэм уло, таңэм уло
Шинчада йымымэш ончалза.

9.

Пёрвой шудым солэна,
Вара тудым коштэна.
Пёрвой вўдым кондэна,
Вара чайым сакэна,
Пёрвой таңым кучэна,
Вара йэшыш савырэна.

10.

Куэ вуйэт, кут йолват,
Куэ йырэт савырна,
Шопкэ йолват, шым йолват,
Шопкэ йырэт савырна.
Вёдыр ўдыр Овдачийжэ
Павыл йырэт савырна.

11.

Олача-вулача чывэм ыльэ,
Вараш тушманэт кэртылдалэ.
Ола шўашан пийэм ыльэ,
Пирэ тушманэт кэртылдалэ.
Шэм-шоптыр шинчан таңэм ыльэ,
Йынг осал тушманэт кэртылдалэ.

12.

Парэңгэ пёрёмэчэт,
Парэңгэ пёрёмэчэт,
Тыртыктал колташ вэл йёра.
Кугу Колгудыжын ўдыржым
Чумал колташ вэл йёра.

13.

Торой-торой тор алашажым
Туарал кодаш пэш йёсё,
Сарай-сарай сар алашажым
Савырал кодаш пэш йёсё.
Шочмо-Кушмо мландыжым,
Кудалтал кодаш пэш йёсё.

Сылнэ мут тэргымаш

(Критик)

Майын 5-штэ Йошкар-Ола тэатырэш студийшто тунэмшэ-влак „Илыш йыжын“ луман драмым модын ончыктышт.

Драмэ у гыч возымо, альэ кнагашкэ савыктымэ дэч ончыч күчүйкшым ончыкташ кэлша. Драмыштэ кытык-катыкшэ йатыр уло. У гыч сайын тёрлатыдэ драмым савыкташ ок йөрö.

Тунгалтыш кыдэж. Школышто кугу йэн-влакым тунуктымаш йатыр жапым налэш. Модыш укэ. Эртак партэ коклаштэ гына кутурэн шинчат. Йужо кутурмашыжэ пэш кужу. Тунуктышо Эчан Ленинын илышыжэ нэргэн пэш кужун, нэлын, кнага гыч лудмыла, ойла. Шэм Павылын сцэныш пурмо годым модмаш нымайат ок кэлшэ. Тугай талэ кулак, йүшö улмаш гынат, шкэ үдыржым шкөл гыч нангайэн кэртын огыл, шонго сторожлан шкэнжым шүкэн лукташ вуйым пуэн. Эчанат кулак ваштарэш шогымыжым раш ок ончыкто. Сторожлан покташ, туманлаш ок полшо. Модмо коклаштэ кок кашын сцэн чылт йара кодэш. Сцэным тугэ йара кодымо ок кэлшэ. Йал-совзтыш кайшэ Эчан ала кузэ пэш вашкэ мбнгö пöртылэш. Онгаштэ „Эчан-Эчу“ манын возымым гына лудашлан ала мо автыр Эчаным мбнгö пöртылыкта.

Вэс кыдэж. Эчанын калык коклаштэ ыштымэ пашажэ пэш шагал ончыкталтэш. Кыдэж тунгалтышыштэ гына йоча-влакым сат шындаш тунуктымыжо ончыктымö. Умбагыжэ Эчаным пэш шагал ужына. Мучашыштэ кыдэжын $\frac{2}{3}$ ужашыжым Опойын Йапык кува дэн койдармыжэ налын. Опойын койдармыжым тынар кужун ончыктымыжо ала молан күлэш? Тудо чылт уго. Тыштэ автыр тунг корно гыч корангын. Драм гэрöй—влакын илышышт, крэдалмышт

нымайат ок кой. Калык коклаштэ Эчан кузэ пашам ыштэн, нымайат ончыктымö огыл, öрдыж гыч ойлымым гына колына.

Тидэ кыдэж йöршэш уго, манашат кэлша. Тунгалтыш кыдэж дэн тангастармаштэ тыштэ ончыктымö илыш ончык нымайат тошкалын огыл. Руш манмыла—ны „завязка дэйсгвйа“, ны „развитийэ дэйствйа“ огыт кой. „Илыш йыжын“ манмыжэ ала кушто?

Кумышо кыдэж. Тыштэ эртак Шэм Павылын осал койшыжо гына ончыктымö. Тыштат автыр ала молан Павылым Эчан дэн ваш окыштэ. Каври дэн попын рольышт уго, раш ончыктымö огыл. Нуным луктат гынат, лийэш. Кыдэж мучашыштэ Шэм Павыл шкэ үдыржым пызыраш төча Марий коклаштэ тугай койышым колалтын огыл. Мылион йынгыштэ тугай йыг иктэ гына лийэш манаш гын, марий калыкыштэ миллион йынгжэ укэ. Адак тугай пашам ышташ Шэм Павылын күлэшыжат тунарак укэ. Тудо үдрамаш дэч посна ок илэ. Тудын пöртыштыжö ватэ олмышто илышэ самырык Овдаки уло.

Нылымышэ кыдэж. Эчан чакотко чэр дэн кола. — Эчан пытыш, кулак сэнгыш—автыр маннэжэ. Эчанын кулак ваштарэш чоткыдын шогымыжым йöршын ыжна уж. Адак колаш төчэн киймыжэ годым, шкэтын орланэн кийа. Йöратымэ Эчужат укэ. Тудым автыр ала молан корандэн. Ик шонго Йапык кува гына воктэнжэ почангэш. Совет властыат туныктышо Эчанлан полшэн огыл. Тыгай мучаш молан йöра? Көн кумылжым нöлташ йöра? Кулаклан куанаш вэлэ йöра. Нылымшэ кыдэж кызытсэ жаплан ок кэлшэ. Тудым чылт вэсэмдаш күлэш.

Тыныш.

Задач мумаш.

Нылышэ номыран журналэш савыктымэ „Чойа писма“ луман задачым тыгэ муман: писмам „тачэ“ манмэ кұшыл корнысо шомак ончыч торэш тодылаш күлэш. Вара тодылмо лукушто тыгай увэрт-ымаш лэктэш:

— „Тачэ йүдым мый дэкэм тол! Öрдыж йалыш имным шолышташ кайэна“.

Садлан тыгэ возмылан Сидыр Кузман милитсыш нангайэныт.

Рэдаксэ коллэгийын члэнышт: { Т. Д. Шатров.
С. Г. Чавайн.

Ваш-мут.

„У вий“ журналэш савыкташ огыт йөрө:

Ойлымаш, йомак, мыскара-влак

Арбор марий—Кузэ мый налым удырым; **Күчкэнэрысэ**—Микитан колэктывыш ушнымыжо; **Мочалов Н.**—Тэлэ кас; **Пүнчельдыр**—Корэм сэрыштэ; **Йо**—ар—Кол кучымо, Вор, Бандит; **Т. Нолгэрский**—Йоратымэ; **Ал. Аркэйн**—Нужна вэрч; **Сэргэйэв Йакэ**—Бандит-влакын илышышт; **Апу**—Локтызо, **Китнэмарин**—Сабан **Голубсов М.**—У Майук; **Тымбаршэв К.**—Илыш вашталтэш; **Эггыс**—Йыван, **Кузнэцов Ф.**—Тозор, **Изи-Пүкш**—Правило дэн ыштэм; Кылатыштэ.

Почэла-мут-влак

Алэксандров Йак.—Ойган мут; **Пэтуков И. Т.**—Киса; **Пайбэрдин А.**—Пойаным сэнэна; **Ал. Акрэйн**—Автономий, **Айын А.**—Йамлэ, Марийлан, Мүкш, Шудо солмаш, **Комэнский И. С.**—У илышым ыштэна.

Богданов Т. М. „Йочлалан лудаш йөршө ойлымаш-влакым“ Обоношко колтышна.

Ал Акрэйн. „Тыгэ сэрыман огыт“ возымэт нэргэн Смирнов К. Ф. дэн кутурышна. „У вий“ журналын 2-шо номырышто савыктымэ „У учичыл“ лүман ойлымашым рушла гыч кусарэнам, маньэ.

„У вий“ журналыш возышо йолташ-влак!

Сэрымашдам сайракын, раш возэн колтыза, кагазын пэл мого-рэшыжэ гына.

Раш возымо огэш лий гын лудашат, савыкташат йөсө. Гонорар шотэш йэнгым тарлэн вэс пачаш ошэш возыкташ вэрэштэш.

Маркэ дэч посна колтымо возымашым рэдаксэ шкэ гыч түлэн окнал.

Марий Кундэм Савыквэр

Тыгай сылнэ мутан кнага-влакым ужала:

1. Чавайн, С. Г.—Мүкш Отар (пиэс).	35 ур
2. Мухин, Н. С.—Почэла мут	65 „
3. Шабдар Осып.—Күслэ йүк (почэла мут)	25 „
4. Шкэтан М.—Ойлымаш-влак	30 „
5. Тудак,—Йумын йазыкшэ (ойлымаш)	20 „
6. Тудак,—Важык вуйан йыдал (пиэс).	8 „
-